

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Grau de Filologia Clàssica

Treball de Fi de Grau

Curs 2021-2022

TÍTOL: Trets del llenguatge col·loquial a l'*Apocolocyntosis* de Sèneca

NOM DE L'ESTUDIANT: Paula Blanco Grau

NOM DEL TUTOR: Esther Artigas Álvarez

Barcelona, 16 de juny de 2022

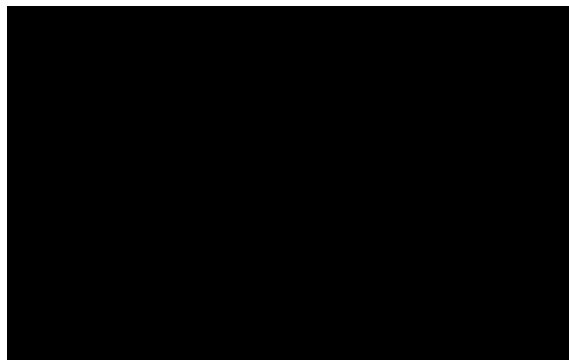

Declaració d'autoria

Amb aquest escrit declaro que soc l'autor/autora original d'aquest treball i que no he emprat per a la seva elaboració cap altra font, incloses fonts d'Internet i altres mitjans electrònics, a part de les indicades. En el treball he assenyalat com a tals totes les citacions, literals o de contingut, que procedeixen d'altres obres. Tinc coneixement que d'altra manera, i segons el que s'indica a l'article 18 del capítol 5 de les Normes reguladores de l'avaluació i de la qualificació dels aprenentatges de la UB, l'avaluació comporta la qualificació de "Suspens".

Barcelona, a 16 de juny de 2022

Signatura:

TRETS DEL LLENGUATGE COL·LOQUIAL A L'APOCOLOCYNTOSIS DE SÈNECA

PAULA BLANCO GRAU

Universitat de Barcelona

RESUM

L'objectiu d'aquest treball és analitzar la sàtira de l'*Apocolocyntosis* de Sèneca, per tal d'identificar les característiques pròpies de l'anomenat *sermo cotidianus*. Prèviament a l'anàlisi, d'una banda, es delimiten els conceptes "llenguatge col·loquial" i "llatí col·loquial", atès que encara avui dia poden ser ambigus i rebre valors pejoratius; i, d'altra banda, es tracta breument el gènere satíric com a font d'estudi pel llatí col·loquial. A partir dels principis establerts en aquest marc teòric, s'expliquen diversos fenòmens del registre col·loquial presents a l'*Apocolocyntosis*, dividits en tres nivells: lèxic, sintàctic i pragmàtic. Així doncs, el present treball permet una aproximació al llatí col·loquial a partir dels exemples extrets de l'obra de Sèneca i, alhora, contribueix a posar en relleu la seva importància com a font per l'estudi d'aquest tipus de llenguatge. Finalment, s'inclouen com a annexos la reproducció del text llatí emprat i una traducció personal de l'*Apocolocyntosis*.

MOTS CLAU: Sèneca, *Apocolocyntosis*, llenguatge col·loquial, *sermo cotidianus*, sàtira

FEATURES OF COLLOQUIAL LANGUAGE IN APOCOLOCYNTOSIS OF SENECA

The aim of this work is to analyze the satire of the *Apocolocyntosis* of Seneca, in order to identify the characteristics of the so-called *sermo cotidianus*. Prior to the analysis, on the one hand, the concepts "colloquial language" and "colloquial Latin" are established, since they continue to be ambiguous and receive pejorative values; and, on the other hand, the satirical genre is briefly discussed as a source of study for colloquial Latin. Based on the principles established in this theoretical framework, several phenomena of the colloquial register present in *Apocolocyntosis* are explained, divided into three levels: lexical, syntactic, and pragmatic. Thus, the present work allows an approach to colloquial Latin from the examples taken from Seneca's work and, at the same time, contributes to emphasize its importance as a source for the study of this type of language. Finally, the reproduction of the Latin text used and a personal translation of the *Apocolocyntosis* are included as appendices.

KEYWORDS: Seneca, *Apocolocyntosis*, colloquial language, *sermo cotidianus*, satire

IDENTIFICACIÓ I REFLEXIÓ SOBRE ELS OBJECTIUS PEL DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE (ODS)

El principal propòsit d'aquest treball és aprofundir en el coneixement de la llengua llatina identificant els trets de llatí col·loquial a la sàtira *Apocolocyntosis* de Sèneca. Per fer-ho, atès que el terme “col·loquial” sovint és difícil de definir, en el present estudi també es delimita aquest concepte en qualsevol llengua i els seus principis generals. Després, a partir de l'anàlisi de l'obra, es comenten diversos fenòmens de l'anomenat *sermo cotidianus*. D'aquesta manera, l'estudi realitzat permet exposar a partir d'exemples de l'obra, les característiques pròpies del llatí col·loquial i els mecanismes que regeixen qualsevol llenguatge col·loquial. Tanmateix, atès que els resultats d'aquesta anàlisi excedeixen les dimensions del Treball de Final de Grau, aquest projecte presenta la possibilitat de dur a terme un estudi més profund i, d'aquesta manera, d'augmentar el nostre coneixement del *sermo cotidianus* i d'aquesta obra tan complexa.

Per tant, es considera que el treball s'enquadra en l'Objectiu de Desenvolupament Sostenible 4 “Garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat i promoure oportunitats d'aprenentatge durant tota la vida per tothom”. En efecte, per garantir un futur de benestar, cal centrar-se en les persones i la seva educació, que és la base que forma la societat. Per això, des de les universitats es promouen unes competències que incentiven la investigació que, al seu torn, genera nous coneixements. En el cas d'aquest estudi, es tracta d'una aproximació al llatí més proper a la parla i, conseqüentment, a la nostra llengua. Per tant, qualsevol mena de recerca respon als objectius d'aprenentatge, que reconeixen la importància de l'educació i el valor de la cultura com a motors del desenvolupament. A més, en relació amb la innovació universitària, respon als objectius d'aprenentatge comportamental: promoure l'empoderament dels joves, que han d'encarar els nous estudis, i l'aprofitament de les oportunitats que brinden els coneixements adquirits. En aquest sentit, aquest treball presenta un tema que pot ser d'interès per a futurs investigadors i fomentar així l'estudi més enllà de l'educació secundària. Per això, des de les universitats cal animar les persones joves a continuar els seus estudis per fer entendre el poder de l'educació i com a partir d'ella poden transformar la seva vida.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	5
1.1. Justificació i motivacions	5
1.2. Objectius	5
1.3. Estructura i metodologia.....	6
2. MARC TEÒRIC	8
2. 1. El concepte de “llenguatge col·loquial”	8
2.1.1. Llatí col·loquial i <i>sermo cotidianus</i>	9
2.2. El gènere satíric.....	12
2.2.1. L’ <i>Apocolocyntosis</i>	12
3. ANÀLISI	14
3.1. Nivell lèxic.....	14
3.1.1. Diminutius	14
3.1.2. Verbs <i>factòtum</i>	16
3.1.3. Fraseologia.....	17
3.2. Nivell sintàctic	20
3.2.1. Braquilogia afectiva	20
3.2.1.1. Aposiopesi	21
3.2.1.2. El·lipsi verbals.....	21
3.2.2. Parataxi.....	22
3.2.2.1. Exemples de fragments paratàctics amb elements elidits	23
3.2.3. Sintaxi desarticulada	25
3.2.4. Perífrasis verbals: verb <i>dicendi</i> i verb <i>movendi</i>	26
3.2.5. Adverbis emfàtics.....	26
3.3. Nivell pragmàtic	27
3.3.1. Valor dels pronoms personals.....	28
3.3.2. Adreçaments a l’oient.....	29
3.3.3. Crides a l’interlocutor.....	30
4. CONCLUSIONS	31
5. BIBLIOGRAFIA	34
5.1. Fonts	34
5.2. Estudis.....	34
5.3. Diccionaris.....	36
6. ANNEXOS	37
6.1. Text llatí	37
6.2. Traducció	48

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Justificació i motivacions

El present estudi neix de diversos interessos i inquietuds que van desembocar en la combinació que configura la línia de recerca, que és l'ús del registre col·loquial, i la font per exemplificar aquest tipus de llenguatge, que és l'*Apocolocyntosis*.

En primer lloc, el meu interès per la llengua em va impulsar a matricular-me en l'optativa Llatí Vulgar. A diferència de les matèries obligatòries, que se centren en la llengua clàssica, aquesta assignatura presenta l'oportunitat de fer una aproximació a un llatí més proper. A més, analitzant les desviacions de la llengua clàssica, se'ns van plantejar els processos mentals de l'usuari d'una llengua en el seu pas de l'oralitat a l'escriptura. Així doncs, vaig decidir enfocar el meu treball en l'estudi d'una variant de la llengua que em permetés conèixer un llatí més enllà de la norma clàssica.

En segon lloc, per motius personals, una voluntat d'aprofundir en el coneixement de l'estoïcisme em va empènyer cap a la figura de Sèneca i la seva obra filosòfica. I, en línia amb aquesta inquietud particular, a l'assignatura de Literatura llatina d'època imperial vam treballar la prolífica producció de Sèneca. Entre tots els diàlegs filosòfics, cartes i tragèdies, va aparèixer la sàtira de l'*Apocolocyntosis* i, llavors, la meva curiositat va anar en augment. Per la fascinació que suscita el conjunt de l'obra, vaig seleccionar-la com a font d'estudi pel meu Treball de Final de Grau, després de realitzar una primera recerca sobre el tema. Tanmateix, encara que l'argument i la història de la seva transmissió són mereixedors de ser comentats, pel límit de temps i d'extensió del meu treball, vaig decidir centrar-me en l'aspecte lingüístic, per intentar identificar-hi els principals trets de l'anomenat *sermo cotidianus*.

1.2. Objectius

D'acord amb el tema i l'obra escollida, els objectius d'aquest treball són diversos.

D'una banda, l'objectiu principal és analitzar la llengua de l'*Apocolocyntosis* per identificar les característiques pròpies del *sermo cotidianus*. Per tal de realitzar això, es té en compte l'estil del gènere i el context d'aquests trets dins del conjunt de l'obra. D'aquesta manera, es pretén veure com s'adapta el llenguatge col·loquial a una obra literària, on es contraposa amb el llenguatge literari. Alhora, d'acord amb aquesta varietat de registres, aquest treball té la intenció d'observar si el *sermo cotidianus* queda restringit als personatges d'una determinada classe social, edat o origen.

D'altra banda, per tal de poder elaborar aquesta anàlisi, un objectiu previ d'aquest treball és precisar el concepte “llenguatge col·loquial” i, en conseqüència, el concepte “llatí col·loquial”. A més, a partir de la delimitació del terme, s'intenta determinar quins són els mecanismes que el regeixen. En aquest sentit, la identificació d'aquests principis presenta la possibilitat d'intentar reconèixer similituds entre el llenguatge col·loquial llatí i el nostre.

En el cas del llatí col·loquial, també es vol considerar quines són les fonts pel seu estudi i quin valor s'ha de donar als testimonis literaris. Així doncs, per l'adscripció de l'*Apocolocyntosis* al gènere satíric, es pretén examinar quin tipus de llenguatge inclou i si reflecteix pràctiques reals dels usuaris de la llengua llatina.

1.3. Estructura i metodologia

En vista d'aquests objectius, el treball s'ha dividit en dues parts: una primera part que consisteix en un breu marc teòric dels aspectes tractats al treball i una segona part que inclou l'anàlisi del llenguatge col·loquial de l'*Apocolocyntosis*.

Quant al marc teòric, s'ha subdividit en una primera part dedicada al llenguatge per delimitar l'objecte d'estudi; i una segona part dedicada al gènere literari de la sàtira per justificar l'elecció de l'obra d'acord amb el propòsit principal del treball. Per tal d'elaborar aquesta base teòrica, s'ha realitzat una recerca bibliogràfica de diversos estudis sobre el llenguatge i, en especial, els seus registres, sobre la llengua llatina i sobre la sàtira. Les lectures han inclòs articles especialitzats en l'obra de Sèneca, compendis de llengua i literatura llatina, manuals de lingüística i estudis del llenguatge col·loquial tant espanyol com llatí, entre d'altres. En concret, les obres que han constituït la base del marc teòric de la llengua han estat l'estudi d'A. Briz (1996) pel llenguatge col·loquial i l'obra de J.B. Hofmann (1958) i A. Chahoud (2010) pel llatí col·loquial, a partir de les quals s'ha dut a terme l'anàlisi i la classificació dels trets estudiats.

Pel que fa a la identificació dels trets col·loquials de l'*Apocolocyntosis*, s'ha elaborat l'anàlisi en tres nivells, tenint en compte que el nivell semàntic participa en tots tres: nivell lèxic, nivell sintàctic i nivell pragmàtic. Atès que les característiques a comentar excedeixen les dimensions del Treball de Final de Grau, s'ha optat per seleccionar uns fenòmens com a representants de cada nivell per mostrar una imatge general del tipus de llenguatge de l'obra. Per fer-ho, s'ha analitzat tota l'obra seguint l'edició crítica de Renata Roncali publicada per la Bibliotheca Teubneriana (1990). La reproducció del text llatí emprat ha estat adjuntada com a annex al final del treball, recalcant amb subratllat les parts mencionades a l'anàlisi. Encara que la referència als passatges es correspon amb l'edició de Teubner, la numeració dels versos s'ha hagut de

modificar pel canvi de format. Per tant, quan s'indiquen les línies, se segueix el text annexat. D'altra banda, tot i que s'ha fet l'estudi del conjunt de l'obra, els exemples comentats es concentren a les parts en prosa, on es focalitza el registre col·loquial. Tanmateix, després del text llatí, s'ha afegit com a annex una traducció personal de tota la sàtira.

2. MARC TEÒRIC

2. 1. El concepte de “llenguatge col·loquial”

El Diccionari d'Enciclopèdia Catalana (DEC) defineix el terme “col·loquial” com a “llenguatge propi de la conversa informal” i el Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans com a “propi de la conversa familiar, no literari”. Això ens mostra que pel seu caràcter oral freqüentment s'oposa al literari, que ambdós diccionaris defineixen com a “relatiu o pertanyent a les belles lletres”. Fins i tot, el DEC afegeix una entrada de “llengua literària” que defineix com a “llengua que hom usa en escriure, amb una tendència a la unitat i a l'elevació respecte al llenguatge quotidià”. Per tant, segons aquestes definicions, el llenguatge col·loquial seria la llengua de la conversa i tindria un estil més senzill, de cada dia i familiar, contraposat al llenguatge literari, que és el llenguatge elaborat de la llengua escrita, amb una funció estètica.

Ara bé, el fet d'adscriure el llenguatge col·loquial a la parla i excloure'l de l'escriptura no és massa adequat, atès que qualsevol varietat de la llengua es pot produir de manera oral o escrita. Per exemple, molts gèneres literaris es caracteritzen per la seva capacitat de representar una gran varietat de registres. Avui dia aquest fet es veu encara més evidenciat en les xarxes socials o en els mitjans de missatgeria privada, on es dona un llenguatge escrit amb trets de la llengua parlada. Així doncs, l'associació de llenguatge col·loquial amb conversa informal i de llenguatge literari amb producció escrita d'estil elevat, no es correspon amb la realitat. Per això, referir-se al llenguatge col·loquial com a “conversacional” pot provocar confusions: la modalitat d'ús col·loquial no s'empra exclusivament en el discurs conversacional, on necessàriament interactuen dos o més parlants.

D'altra banda, l'equiparació de “col·loquial” amb “informal” i “literari” amb “formal” es relaciona amb el que s'anomena llenguatge estàndard. Les característiques d'aquest llenguatge s'estableixen des del poder i la societat les accepta com a correctes i formals per un ús general. A. Briz (1996: 16-17) distingeix entre registre “formal” i “informal-col·loquial”, entenent-los com els dos extrems imaginaris dins del *contínuum* de la llengua. Per tant, existeix una distinció gradual que forma registres intermedis, determinats per la situació comunicativa.

La llengua col·loquial seria, doncs, una variació de registre o nivell de la situació comunicativa, ja que el parlant adapta el seu ús de la llengua segons les circumstàncies que envolten el discurs. D'altra banda, no es diferencia entre estrats socials perquè qualsevol usuari es regeix per les mateixes tendències d'espontaneïtat i emotivitat. Tanmateix, de vegades es fan equivalents els adjectius “popular” i “col·loquial”. A. Briz (1996: 25) es refereix al terme “popular” com a

«nivell de llengua mitjà-baix o baix, derivat de les característiques socioculturals de l'individu». Per això, identificar-ho amb “col·loquial” pot suposar la confusió amb la classe social i el nivell de llengua d'aquesta classe. Alhora, aquesta associació amb les classes socials baixes ha provocat que sovint es vinculi amb un ús de la llengua “vulgar” o “erroni”. Aquest terme, però, es correspon amb usos al marge de la norma, com a resultat d'un nivell de llengua baix. Per tant, és un indicador de nivell amb connotacions pejoratives. En canvi, A. Briz (1996: 26) defineix “col·loquial” com a «ús socialment acceptat en situacions quotidianes de comunicació, no vinculat en exclusiva a un nivell de llengua determinat i en el qual vulgarismes i dialectalismes apareixen en funció de les característiques dels usuaris».

2.1.1. Llatí col·loquial i *sermo cotidianus*

Centrant-nos en el llatí, els testimonis que es plantegen variants lingüístiques utilitzen diversos termes. Una gran font per aquesta qüestió són els manuals de retòrica, en especial la *Rhetorica ad Herennium* i els autors Ciceró (als seus tractats de retòrica *Brutus* o *Orator*) i Quintilià (a l'obra *Institutio oratoria*). En concret, tracten els *genera dicendi*, que són els tres nivells estilístics que un orador ha de saber fer servir segons la situació, i diferencien tres estils: *genus grande*, *genus medium* i *genus humile*. L'estil més simple rep altres denominacions com *sermo purus* o *figura attenuata* (*Rhet. Her.* 4.11-16), però sempre fa referència a un llenguatge senzill i d'ús en la conversa de cada dia. Per tant, mostren una consciència de l'existència d'una variació de registres d'acord amb el context comunicatiu. A més, és important el fet que consideren el llenguatge col·loquial com un llenguatge present en les obres literàries que intenten reflectir la parla quotidiana: el *sermo cotidianus* correspon a l'estil més simple, però no incorrecte. D'altra banda, Donat (als seus comentaris a Terenci) i escriptors d'obres de retòrica com Sèneca el Vell (a la seva obra *Controversiae*) qualifiquen d'*idiotismus* les característiques col·loquials, tant expressions com formacions lèxiques. Fins i tot, Donat en diversos casos afegeix l'explicació *sic solemus dicere* o *sic dicimus*. D'aquesta manera, es fa evident la percepció d'una variació de registres i la identificació del *sermo cotidianus* amb l'ús de la llengua de la població general.

Tanmateix, la cronologia del llatí també afecta la delimitació i valoració del concepte de *sermo cotidianus*. En l'època clàssica o edat d'or (segle I aC – 17 dC, que es caracteritza per una voluntat de refinament de la llengua) tindria lloc la cerca d'una llengua formal, que equivaldria al llenguatge estàndard. En canvi, en l'època tardana (segle III – VI dC) l'escissió més gran entre llenguatge literari i parlat comporta la qualificació del llenguatge parlat com a *sermo vulgaris*. Llavors, aquesta vinculació del llenguatge quotidià amb el llatí emprat per les classes

socials baixes durant el final de l'Imperi, provoca l'equiparació de *vulgaris* amb *cotidianus*. Malgrat que és evident que tota llengua viva evoluciona i es renova amb el temps, no tenim testimonis de totes les èpoques com per realitzar un estudi diacrònic del llatí col·loquial. En efecte, en l'època arcaica manca una literatura que ens transmeti el registre col·loquial i en l'època clàssica la literatura té la voluntat d'elevat el prestigi de la llengua, fet que disminueix els testimonis de *sermo cotidianus*.

Quant a les fonts per l'estudi del llatí col·loquial, es pot diferenciar entre els escrits no literaris, que tenen una finalitat pràctica, i els textos literaris, que tenen una finalitat estètica. En el primer grup s'inclouen documents com les inscripcions funeràries o les tauletes de maledicció, que són el corpus més reduït. En canvi, en el segon grup, les formes literàries que intenten representar el *sermo cotidianus* són més nombroses i variades. La comèdia antiga és la font principal gràcies a la seva estructura dialogada, que intenten reflectir el llenguatge conversacional. També destaca el gènere epistolar en la correspondència entre iguals que mantenen una relació estreta com les *Epistulae ad Atticum* de Ciceró. Altres a tenir en compte són els poetes satírics com Lucili o Horaci i sobretot Petroni i els poetes com Catul o Marcial. De fet, presenten diferents graus d'intents de reproducció de la parla segons les condicions de l'estil de cada gènere. Per això, els gèneres pensats per ser llegits en veu alta afavoreixen la transmissió del llenguatge conversacional. D'altra banda, la presència en les llengües romàniques de trets associats al *sermo cotidianus* pot mostrar una freqüència d'ús en el llatí popular que hauria possibilitat la seva continuïtat. Tanmateix, la gramàtica comparada no és el mètode concloent per determinar les característiques del llatí col·loquial, ja que les llengües romàniques testimonien usos de totes les varietats del llatí.

Així doncs, el gènere condiona la presència d'aquests elements en textos literaris. No obstant això, pel fet que un tret aparegui en un d'aquests gèneres no s'ha de classificar directament com un ús col·loquial, sinó que s'ha d'analitzar en cada context. A més, no es pot oblidar que no deixen de ser obres literàries: no són un registre de conversacions reals, sinó una creació artística que intenta reflectir les tendències de la parla dels personatges que representa. Poden, doncs, incorporar, ometre o exagerar trets amb alguna finalitat estètica i anar més enllà del que seria el llenguatge col·loquial real.

En resum, malgrat la variació de definicions i valoracions, podem establir que el llatí col·loquial correspon al llatí emprat per tots els parlants i evitat en les obres literàries de gèneres elevats.

Pel que fa als fenòmens lingüístics que caracteritzen el llenguatge col·loquial, encara avui dia la base continua sent l'obra de J.B. Hofmann (1958), que els analitza a través de la diferenciació entre llenguatge afectiu i intel·lectual. Aquesta divisió parteix de l'emotivitat del llenguatge col·loquial, el qual es regeix pels processos psicològics del parlant. Cal destacar que Hofmann no va diferenciar entre estatus social dels parlants perquè considerà que tots els parlants comparteixen uns usos lingüístics condicionats pels mateixos impulsos afectius. Així doncs, dins del *sermo cotidianus* engloba el *sermo familiaris* de la conversació culta, el *sermo vulgaris* de l'home comú i el *sermo plebeius* de les classes baixes. Pel que fa a l'adjectiu "familiar", cal entendre'l com a "natural" i "habitual", però no exclusivament amb les relacions de parentiu, ja que es pot parlar col·loquialment amb gent fora d'un cercle restringit.

Hofmann identifica quatre principis que formen el llenguatge col·loquial: subjectivitat i emotivitat, participació de l'interlocutor, vivesa i concreció, simplificació i economia. De tota manera, sovint un criteri es contraposa amb un altre o bé dos criteris es combinen en un mateix fenomen. Per exemple, les el·lipsis es relacionen amb la subjectivitat i emotivitat, però també amb una major economia del llenguatge. En canvi, el gust per les perífrasis verbals va en contra de l'economia del llenguatge, però afavoreix l'emotivitat.

A. Chahoud (2010: 47-50) presenta un esquema a partir dels principis establerts per Hofmann, distribuint els trets que aquest havia reconegut. I, a través de cadascun d'ells, determina que el llenguatge col·loquial es pot definir a partir de quatre principis generals:

1. En el llenguatge col·loquial l'emotivitat trenca l'ordre lògic de l'oració i descol·loca els seus membres per portar a posicions d'èmfasi determinats elements.
2. El llenguatge col·loquial està controlat per la necessitat d'interactuar amb un interlocutor.
3. El llenguatge col·loquial presenta una tendència d'ús de termes més materials i gràfics per aconseguir una major concreció.
4. El llenguatge col·loquial s'expressa de manera breu i concisa, intentant expressar més amb menys, pel que Hofmann anomena "ociositat mental" (Denkträgheit).

2.2. *El gènere satíric*

Tal com s'ha dit, determinats gèneres literaris constitueixen una font per a l'estudi del llenguatge col·loquial. Aquest és el cas de la sàtira romana. Tanmateix, és necessari distingir entre dos tipus de sàtira dins de la literatura llatina: la sàtira pròpiament romana i la sàtira menipea.

D'una banda, hi ha la sàtira romana formalitzada per Lucili. Aquest tipus de sàtira és exclusivament hexamètrica i té la finalitat de blasmar de manera directa i agressiva els vicis d'un individu concret, atacat per motius sovint personals. Per tant, té un estil més autobiogràfic i s'apropa més a la invectiva. Alhora, el fet d'adoptar el metre èpic per excel·lència i presentarlo juntament amb un llenguatge col·loquial, comporta una clara paròdia al gènere èpic i el seu to elevat.

D'altra banda, tenim la sàtira menipea introduïda a Roma per Varró, que alterna vers amb prosa i exposa conductes socials de manera reposada, amb una finalitat didàctico-moral i no motivada per raons personals. De totes maneres, ambdues comparteixen elements com l'ús de col·loquialismes, vulgarismes, grecismes o tecnicismes, la contraposició de cites literàries amb proverbis i expressions populars, les al·lusions mitològiques o històriques i les parodies a altres gèneres, entre d'altres.

2.2.1. *L'Apocolocyntosis*

En el cas de l'*Apocolocyntosis*, l'obra de Sèneca s'inclou en el gènere satíric, però no s'adscriu de manera ferma a un dels dos tipus de sàtira perquè presenta característiques de les dues tradicions.

Per un costat, la seva alternança entre prosa i vers i entre la forma dialogada i la narrada, ens remet directament a la sàtira menipea. Tanmateix, formalment, la primera diferència amb l'obra de Varró és l'ús de l'hexàmetre, ja que Varró havia rebutjat emprar el vers hexamètric dins de la seva gran varietat mètrica. D'altra banda, el contingut de l'*Apocolocyntosis* es correspon amb les sàtires menipees: es burla de grups com els filòsofs, els astròlegs o els advocats i presenta els tres nivells de cel, terra i inferns.¹

¹De fet, els temes que constitueixen l'obra (ascens al cel, assemblea dels déus i baixada als inferns), apareixen a les sàtires menipees *Icaromenip* i *L'assemblea dels déus* de Lluçia de Samòstata. Però, la paròdia de l'assemblea dels déus s'esdevé també al *Concilium deorum* de Lucili. Per tant, veiem que era un tema recurrent. D'altra banda, difereixen en la finalitat amb Lluçia, ja que tant Lucili com Sèneca ataquen un recent difunt per accions morals i polítiques.

Per un altre, hi ha una gran diferència en el to i en l'objectiu de l'*Apocolocyntosis* respecte de la tradició menipea, en què se censuren actituds generals de manera benivolent i amb una funció formativa. En canvi, Sèneca ataca de manera directa i acarnissada la figura de l'emperador Claudi en tots els aspectes i amb una finalitat de burla o, fins i tot, revenja. Per tant, Sèneca incorpora la sàtira personal i política de Lucili al caràcter carnavalesc de la sàtira menipea. Això no obstant, l'*Apocolocyntosis* generalment es classifica com a sàtira menipea pel simple fet d'alternar vers i prosa, i és l'única conservada quasi sencera en llatí.

A banda de la barreja satírica, la seva estructura s'assimila a la de les obres dramàtiques: la seva divisió en introducció i tres escenaris, formant tres episodis diferenciats, equivaldrien al pròleg i tres actes del teatre. Per això, diversos estudiosos han suggerit que l'obra fou representada o llegida en públic, possiblement amb la participació de diferents intèrprets per cada personatge². Fins i tot, proposen com a escenari la cort de Neró durant les Saturnals de l'any 54, tot just quan Claudi acabava de morir³.

Per tant, l'*Apocolocyntosis* constitueix una font per l'estudi del llenguatge col·loquial per les característiques generals del gènere satíric i, a més, per les seves qualitats particulars. És a dir, és una composició complexa i singular per la seva combinació dels dos tipus de sàtira, la seva estructura dramàtica i les conjectures de la seva representació. A més, potser per la seva possible recitació, és un exemple d'oralitat en l'escriptura amb una contínua presència del "jo", interpel·lacions a un oient i nombrosos diàlegs i parlaments per part de personatges. I, aquest dinamisme, fluïdesa i espontaneïtat de la llengua mostren un to informal ple d'elements i referències que el públic de l'època sabia copsar fàcilment.

² Per exemple, R. RONCALI (1989: 20-21) o P.T.EDEN (1984: 12-13).

³ En defensa d'aquesta possibilitat, J. MARINÉ (2004: 22-23) addueix un joc fonètic present a l'obra que feia Neró per burlar-se de l'estupidesa de Claudi (segons SÜETONI, *Ner.*33.2): deia que Claudi havia deixat de *morari* "romandre" entre els homes, allargant la primera síl·laba per relacionar-lo amb l'adjectiu grec μωρός "estúpid, foll" i el verb μωραίνεiv "ésser boig, fer el beneit"; és a dir, deia que havia deixat de "ruc-mandre". Coneixent aquesta anècdota, es pot entreveure la mateixa broma quan Júpiter diu que no és permès que s'expressin les opinions dels senadors *priuatis intra curiam morantibus* (9.1, vv.149) i fa fora Claudi. A més, Sèneca es refereix a Claudi com a μωρός en dues citacions adaptades on substitueix l'original θεός (7.3, vv.128 i 8.3, vv.148). Per tant, la confusió fonètica amb el verb *morari* només seria possible amb una lectura *viva voce*.

3. ANÀLISI

3.1. Nivell lèxic

3.1.1. Diminutius

Els diminutius són un dels tipus de derivació més freqüent de la llengua col·loquial, tant pel que fa als substantius com pel que fa als adjectius. Un dels sufixos més prolífics és *-culus*, *-a*, *-um*, que es troba ja en les comèdies de Plaute. Més tard, els diminutius seran habituals només en els gèneres més propers al *sermo cotidianus*, com són les cartes de Ciceró o Sèneca. En canvi, en la poesia tenen un ús més reduït i són més emprats per autors com Catul o Marcial.

Hofmann (1958: 207-210) associa els diminutius com a una característica del llenguatge col·loquial per la seva qualitat emotiva i per la tendència del llenguatge informal envers la innovació per una major expressivitat. Segons ell, primerament els sufixos diminutius indicaven la idea de petitesa i, a partir de l'associació de quelcom petit amb el que és feble, van incloure els sentiments concomitants com la compassió o l'afecte. Aquests matisos són els pertanyents a la llengua familiar i presenten sobretot un to afectuós (5). Per exemple, Ciceró es refereix a la seva filla Túl·lia com a *Tulliola, deliciae nostrae* (*Att.* 1,5,8). De la mateixa manera, els significats pejoratius també partirien dels sentiments concomitants amb un to irònic i sovint poden acabar fixant-se en la llengua. I, un cop fixats, perden el seu matís inicial i poden rebre intensius com *ualde* o un segon diminutiu, esdevenint un terme independent respecte del terme del qual deriven. A tall d'exemple, a l'*Apocolocyntosis* (9) apareix el col·loquialisme *bellus*, que és el diminutiu de *bonus*. Ambdós adjectius pertanyen a la llengua popular i estan molt testimoniats, però *bellus* va esdevenir un terme afectiu per parlar concretament de dones o nens. També, com és aquest cas, s'aplicava a homes de forma irònica i burlesca. Per això, Sèneca l'atribueix a Hèrcules que normalment és caracteritzat per la seva força viril.

D'altra banda, pel seu ús recurrent els diminutius també poden acabar substituint el mot del qual provenen (10) o bé especialitzant-se com a terme tècnic. Per exemple, Sèneca fa servir dins d'una expressió proverbial el diminutiu *auricula*, provinent del substantiu *auris*, al qual acaba substituint en les llengües romàniques. Per això, és evident que va perdre la seva noció diminutiva ja des d'època clàssica i la seva imposició en les llengües romàniques pot indicar que era un terme habitual en la llengua popular. D'aquí, per exemple, derivarà el català "orella" o el francès "oreilla".

(1) <i>pusillum temporis</i> 3.3 v.36
(2) <i>pusillum perturbatur</i> 13.3 v.253
(3) <i>pauculos</i> 3.3 v.37
(4) <i>capsulam</i> 3.4 v.39
(5) <i>Augurini</i> 3.4 v.39
(6) <i>Graeculo</i> 5.4 v.94
(7) <i>nummulariolus</i> 9.4 v.161
(8) <i>civitatulas</i> 9.4 v.162
(9) <i>belle</i> 9.4 v.162
(10) <i>auriculam</i> 9.4 v.162

En el cas de Sèneca, cal destacar que els diminutius tendeixen a aparèixer en grup, fet que mostra que el seu ús esdevé un tret caracteritzador d'alguns personatges. Predominen, doncs, en el passatge de Cloto (1,3,4,5) i en la presentació de Dièspiter (7,8,9,10). En el primer cas, la Moira Cloto és representada amb un registre col·loquial, amb un parèntesi, una imprecació, expressions populars, etc. En el segon cas, Dièspiter s'ha identificat amb una antiga divinitat itàlica, déu del cel, i amb la seva presència, Sèneca estaria al·ludint al fet que Claudi va intentar restablir els déus antics (tal com ens explica SÜETONI, *Cl.* 25). Per aquest motiu, Dièspiter parlaria a favor de Claudi i Sèneca introduiria aquesta figura de manera burlesca. Tanmateix, tot i la finalitat paròdica, alguns diminutius conserven la noció quantitativa (1,2,3,4). En canvi, altres han perdut aquest significat i tenen un evident valor pejoratiu (6,7,8).

Quant al grup de diminutius en boca de Cloto, tant els exemples 1 com 3 s'inscriuen en el context d'una clara crítica a la política de Claudi, ja que apareixen per determinar el poc temps que li hauria calgut i les poques persones que li quedaven per concedir la plena ciutadania a tothom. En concret, *pusillum* és l'adjectiu provinent del substantiu masculí *pusus* que, al seu torn, és l'arcaic de *puer*. La construcció d'aquest adjectiu substantivat en gènere neutre i amb un complement en genitiu és la més habitual (1). Fins i tot, el mateix Sèneca la fa servir en les seves cartes (SEN., *Ep.* 15, 9: *detraxi tibi non pusillum negotii*). Però, també pot aparèixer en la seva forma d'acusatiu adverbial complementant un verb (2). En el cas de l'exemple 2, Sèneca situa el llibert preferit de Claudi, Narcís, a les portes dels inferns i diu que s'espanta "una mica" en veure Cèrber, el gos de tres caps que custodiava les portes dels inferns. Per tant, de nou conserva la seva relació amb el concepte d'una quantitat petita, però té clarament un tarannà irònic.

Pel que fa a Dièspiter, Sèneca l'anomena *nummulariolus*, és a dir, un “canvista”. Aquest terme és remarcable perquè es tracta d'un hàpax de Sèneca format sobre un mot de composició col·loquial a partir d'un diminutiu. En el llenguatge col·loquial s'anomenava *nummularius* a un *argentarius* o *mensarius*, tal com ho testimonia PETRONI, 56.3: *nummularius, qui per argentum aes videt*. Aquest mot habitual en època imperial deriva de l'adjectiu *nummus* juntament amb el sufix diminutiu *-ulus*, al qual se li ha afegit el sufix d'ofici *-arius*. A més, el sufix nominal *-arius, -aria, -arium* s'afegeix a substantius per designar professionals que fabriquen o venen quelcom i, concorrent amb *-tor, -trix*, va tenir una gran productivitat en la llengua popular. Es conserva aquest sufix a les llengües romàniques com l'espanyol *-ero* o l'italià *-aio*. Al seu torn, a un mot de formació ja col·loquial, Sèneca ha incorporat com a tercer sufix el diminutiu vulgar *-olus*, el qual tenia un sentit negatiu. Aleshores, amb un mot doblement vulgar, Sèneca menysprea la professió de Dièspiter.

De la mateixa manera, descriu l'activitat de Dièspiter dient que ven *ciuitatulas*, és a dir, ven a bon preu els drets de ciutadania. Aquest diminutiu de *ciuitas* només apareix aquí amb el significat de “drets de ciutadania”. En la llengua familiar és habitual l'ús de diminutius amb un alt valor afectiu quan es presenten idees plaents com les dels diners o els béns. Per exemple, entre nombrosos exemples tenim PETRONI 57.6: *glebular emi, lamellulas paravi*. De nou, doncs, el diminutiu va més enllà de la simple referència a la petitesa. A més, pel context en què es troba i per l'al·lusió que fa al comerç que feien Claudi i els seus lliberts, que es dedicaven a traficar amb la ciutadania romana, *ciuitatulas* té un efecte còmic i un cert matís pejoratiu.

3.1.2. Verbs *factòtum*

La simplificació i economia del *sermo cotidianus* es reflecteix en la seva tendència a emprar paraules genèriques que adquireixen un significat ple a través del context i dels seus complements. Com que els parlants segueixen la llei del mínim esforç, prefereixen utilitzar substantius de significat molt ampli com *res* o verbs com *facere* que els serveixen per a un major nombre de casos. Per això, Hofmann (1958: 246) anomena aquest fenomen “ociositat mental”.

Igual que en les llengües romàniques, hi ha alguns verbs universals o *factòtum* que tenen un ús molt divers en la llengua familiar. Per exemple, *esse, facere, habere, dare...* En el cas de l'*Apocolocyntosis*, cal destacar *facere* com a verb *factòtum*. En general, un tipus de construcció molt habitual i que es va estendre molt en llatí tarda, és la combinació de *facere* o *habere* amb un complement en acusatiu (1,2 i 3). En el cas de l'exemple, 2, aquesta construcció seria

equivalent al verb *loqui*; i, en el cas de l'exemple 3, a *ferre*. D'aquesta manera a partir de formes verbals simples es creen perífrasis verbals, d'acord amb el gust de la llengua popular per les formes compostes. El verb *esse* també s'acompanya de diversos adverbis (4) i sintagmes preposicionals, com *longe esse* per *abesse*. Un cas important pel seu resultat en les llengües romàniques és l'ús d'*esse* en comptes de verbs de moviment com *ire* o *venire* (5). Per exemple, ja en Plaute apareix la locució *in mentem fuit* (*Amph.* 180); i, a l'expressió present a la *Peregrinatio Aetherae, fui ad episcopum* (23.1), encara es fa més palès l'origen de la forma del pretèrit perfet de l'espanyol "fui" del verb "ir".

Aquestes combinacions de vegades podien adoptar la mateixa construcció que el verb original i substituir-lo. D'altra banda, la fixació d'aquestes expressions fa que passin a formar part de la fraseologia popular. Per tant, encara que podrien substituir-se per formes simples, la llengua col·loquial prefereix les unitats fraseològiques perquè permeten formular enunciats més concrets i expressius a partir d'un vocabulari bàsic.

(1) iter facientem 1.2 v.7

(2) verbum faciet 1.3 v.11 – nullum me verbum fecisse 10.2 vv.172-173

(3) laturam fecisse 14.3 v.277

(4) necesse fuerit 1.2 v.6 – necesse est 1.2 v.8

(5) erat a balineo 13.2 v.249

3.1.3. Fraseologia

El llenguatge col·loquial tendeix a recórrer a una fraseologia típica o expressions clixé d'acord amb el principi de vivesa i concreció expressiva. Alhora, també respon al principi d'economia del llenguatge, ja que amb formulacions aparentment simples pot expressar un missatge molt més complex gràcies a la informació implícita que comparteixen els parlants. De la mateixa manera, té importància també la interacció amb l'interlocutor que completa la informació o bé pel qual es recorre a una expressió en concret.

La combinació fixa de paraules o unitats fraseològiques pot incloure des de sintagmes fins a locucions o parèmia. Sintàcticament, es distingeixen locucions adverbials, verbals, adjectivals, nominals i enunciats fraseològics. Dins dels enunciats s'inclouen les fórmules, que són expressions fixades per determinades situacions; els clixés, que són expressions estereotipades que es repeteixen sovint en el diàleg; i la parèmia i els refranys. Pragmàticament, poden tenir una funció connectora, intensificadora o atenuant amb valor eufemístic. En efecte, diverses expressions són eufemismes que eviten un terme tabú o que potser no és del gust de

l'interlocutor. Per exemple, les al·lusions a la mort, que és un tema molt present en l'*Apocolocyntosis*, és un camp en què proliferen moltes expressions eufemístiques que acaben esdevenint clixés (A). En relació amb els eufemismes, cal afegir les expressions que s'utilitzen per alleugerir la força d'una negació i les lítotes, que porten al reforç d'una afirmació mitjançant una negació doble. Tot i que les lítotes també poden servir per evitar determinats termes, predomina el seu ús intensificador. Per això, aquestes expressions acaben fixades i esdevenen fórmules mecanitzades, com *nec non* o *non sine*. Per exemple, Sèneca afirma tenir por dels comedians *non sine causa* (4.2, v.80).

En contraposició amb les nombroses citacions erudites, Sèneca també fa servir molts proverbis i expressions proverbials (B). Encara que poden divergir en alguna forma d'un altre testimoni, aquesta possible variació està justificada per la seva transmissió oral i, tanmateix, el sentit continua sent el mateix. Alhora, les expressions de la llengua popular presenten diverses construccions, com estructures comparatives (F) o usos metafòrics. És freqüent la combinació de paraules formant algun joc fonètic per tal de facilitar la seva memorització i fixació (G). De la mateixa manera, una part de la fraseologia popular té com a base el verb *facere*, per la qual cosa se suposa que gaudiria d'un grau major de lexicalització i difusió (H). A més, sobretot els refranys i proverbis, fan referència a la saviesa popular pertanyent a l'imaginari col·lectiu. Una part d'aquestes expressions tenen un significat fàcil d'interpretar i, fins i tot, de vegades es conserva un equivalent en les llengües romàniques. Però, en altres casos, ens pot faltar cert context que ens permeti recuperar la informació. En el cas de Sèneca, alguns dels proverbis populars estan clarament indicats, mentre que altres es fonen amb el text. Fins i tot, hi ha alguns que semblen de creació pròpia (C). Això es relaciona amb el fet que en el context satíric la fraseologia emprada té una doble funció: darrere de moltes expressions o proverbis Sèneca amaga una burla o crítica a algun aspecte relacionat amb Claudi (D). I, en relació amb l'ús variat de la llengua de la sàtira, cal destacar que també permeten la incorporació de tecnicismes pertanyents a llenguatges específics. En concret, d'acord amb el seu escenari, a l'*Apocolocyntosis* predomina la fraseologia senatorial i d'àmbit judicial (E).

A. Expressions eufemístiques	B. Expressions populars	C. Proverbis de creació pròpia	D. Al·lusió amagada
suum diem obiit 1.1 v.4	in buccam venerit 1.1 v.5	facilius inter philosophos quam inter horologia conveniet 2. 2 v.21	aut regem aut fatuum nasci oportere 1.1 vv.4-5
fac quod faciendum est 3.2 v.34	verbis conceptis 1.3 vv.11-12	nemo felicitatis suae obliviscitur 5.1 v.84-85	animam agere coepit 3.1 v.28
	ita illum salvum et felicem habeam 1.2 v.13	mures ferrum rodunt 7.1 v.112	invenire exitum poterat 3.1 v.28
	ego tibi dico / quod tibi narro 6.1 vv.103-104	mures molas lingunt 8.3 v.146	nemo illum natum putavit 3.2 v.34
	nec cor nec caput habet 8.1 v.140		animam ebulliit 4.2 v.79
	venit in mentem 9.1 v.149		gallum in suo sterquilino plurimum posse 7.3 v.130
	ferrum suum in igne esse 9.6 v.168		tria verba dicat 11.3 v.194
	manus manum lavat 9.6 v.170		non semper Saturnalia erunt 12.2 v.213
	semper meum negotium ago 10.1 v.173		
	non posse videtur muscam excitare 10.3 vv.177-178		
	dis iratis natum 11.3 v.194		
	ad summam 11.3 v.194		
	quid sibi uelit 12.1 v.206		

E. Fraseologia especialitzada	F. Estructura comparativa	G. Estructura de caràcter popular	H. <i>Facere</i>
nihil nec offensae nec gratiae dabitur 1.1 v.2	tam facile quam canis adsidit 10.3 v.178	velit nolit 1.2 v.8	iter facientem 1.2 v.7
si qui a me notorem petisset 7.4 v.132	tam similem sibi quam ovo ovum 11.5 v.199	certa clara 1.3 v.13	verbum faciet 1.2 v.10
deus factus dictus pictusve 9.3 v.159		mera mendacia narrat 6.1 v.102	fecit illud plena manu 4.2 v.76
auriculam illi tetigit 9.4 v.162		stulte stude 8.3 v.145	mera mapalia fecistis 9.1 vv.150-151
servum me ducat 11.3 v.194		curva corrigit 8.3 v.146	Fabam mimum fecisti 9.3 v.156
inicit illi manum 13.1 v.246			nullum me verbum fecisse 10.1 vv.172-173
			laturam fecisse 14.3 v.177

3.2. Nivell sintàctic

3.2.1. Braquilogia afectiva

La llengua col·loquial es caracteritza majoritàriament pel fet que no hi ha una planificació prèvia ni una elaboració complexa de l'enunciat. Es dona prioritat al contingut, abans que a la seva formulació, i això provoca que la força emotiva condicioni l'estructura de l'oració. Per això, es poden veure elidits verbs, substantius o, fins i tot, oracions. Sovint aquesta omisió intenta reproduir un estat d'ànim com la pressa o la indignació o bé s'utilitza per evitar expressar una idea tabú. Per tant, els impulsos afectius desemboquen en oracions d'estructura esquemàtica on manca algun element o bé la formulació acaba incompleta. Tanmateix, malgrat que l'emotivitat trenca l'ordre lògic, aquestes oracions afectives no són intel·ligibles.

A banda de l'emotivitat, en el fenomen de l'el·lipsi també intervé el caràcter simple i estalviador de la llengua, que intenta expressar més idees amb menys paraules. En el cas dels substantius, és freqüent l'omisió en expressions tècniques ja fixades i en l'ús dels pronoms.

Alhora, el fet que el missatge s'entengui malgrat faltar un element, en alguns casos està relacionat amb el caràcter repetitiu del llenguatge col·loquial. És a dir, la força expressiva i l'èmfasi en una idea concreta porta a una repetició i redundància que facilita l'omissió d'algun verb o substantiu sense afectar la comprensió de l'enunciat.

3.2.1.1. Aposiopesi

Un tipus de braquilogia la constitueix la figura coneguda com a aposiopesi o reticència, en la qual el parlant interromp el seu discurs voluntàriament per diverses raons. A diferència de l'el·lipsi, aquesta interrupció és conscient i té alguna mena de justificació. Sovint així es destaca més el que no es diu o potser es realitza per autorectificar-se, per no voler tractar un tema desagradable, per evitar completar una maledicció o imprecació...

Per exemple, enmig d'una reunió del senat (10.2, vv.171-176), August s'adreça als déus per mostrar-se en contra de la deïficació de Claudi i expressar el seu dolor pels crims que ha comès Claudi sovint sota el seu nom. Llavors, quan està remarcant les millores que va dur a terme durant el seu govern, amb una conjunció d'*ut* inicial deixa sense acabar la llarga llista de les seves *gestae* (10.2, vv.174-175). Aquest tall és causat per la indignació que sent en veure el que la tirania del seu successor ha fet amb tot el que ell havia aconseguit. Fins i tot, l'oració amb què reprèn el seu discurs fa explícit que hi ha hagut una interrupció per un impediment intern (*quid dicam, p. c., non invenio* 10.2, v.175): els seus sentiments s'han imposat a la formulació de l'ordre lògic dels fets que intentava enumerar, ja que *omnia infra indignationem verba sunt* (10.2, vv.175-176).

3.2.1.2. El·lipsis verbals

Pel que fa als verbs, és freqüent l'omissió dels *verba dicendi*. En el cas de l'*Apocolocyntosis*, predominen les oracions nominals amb elisió d'un verb de dicció i el pronom neutre *haec*.

(1) haec ita vera 1.1 v.2
(2) haec Apollo 4.2 v. 76
(3) citius mihi verum 7.1 v. 113
(4) haec satis animose et fortiter 7.3 v.128
(5) celerius ... et venire nos nuntia 13.2 vv.250

En canvi, l'elisió no apareix quan adopta un to més elevat. Per exemple, les *laudes Neronis* comencen amb *haec ait* (4.1, v.44) i acaben amb una oració el·líptica (2). Alhora, per reforçar la contraposició entre l'estil èpic i el col·loquial, en els dos casos acompanya les fórmules *haec*

ait i haec Apollo amb *at Lachesis*. El mateix cas apareix en boca d'Hèrcules: l'heroi comença a parlar amb un llenguatge quotidià, amb proverbis, hel·lenismes i oracions el·líptiques (3). Però, tot seguit, el narrador diu que Hèrcules *tragicus fit* (7.1, v.113) i fa una inversió a un estil èpic; i, la seva intervenció s'acaba, com les *laudes Neronis*, amb l'absència del verb *dicendi* per mostrar el retorn al registre col·loquial (4). Per tant, és evident que aquesta omisió té una funció clara perquè permet marcar el canvi d'un estil elevat a un més senzill. Alhora, en l'exemple 4, la repetició de significats en els adverbis *animose et fortiter* emfatitza la força emotiva d'Hèrcules que també propicia l'elisió.

D'altra banda, el contrast d'estils té un efecte còmic dins del context satíric, que es burla d'altres gèneres literaris. A banda de l'èpica, l'exemple 1, on cal sobreentendre *haec ita (ut dico) vera (sunt)*, apareix en la paròdia que fa l'autor d'un proemi típic de la historiografia. Aquesta oració, encara que sintàcticament és independent, pel seu sentit estableix una relació adversativa amb la fórmula historiogràfica de l'anterior (*nihil nec offensae nec gratiae dabitur* 1.1, v.2): afirma que no dirà res per ofendre o per complaure, sinó que els fets que explicarà són certs. Per tant, en aquesta paròdia l'elisió i la juxtaposició reforcen l'afirmació tan directa de veracitat i la intenció satírica.

En el cas de l'exemple 3, l'omisió de l'imperatiu *dic* permet adreçar l'ordre de manera més directa i apressada i també es veu afavorida pels sentiments agitats d'Hèrcules. La mateixa estructura amb elisió d'un imperatiu apareix a l'exemple 5, on la coordinació amb un altre imperatiu facilita la comprensió. Per tant, no és necessari corregir aquesta elisió com fan alguns editors, afegint un imperatiu com *i*.

3.2.2. Parataxi

A banda de les expressions braquilògiques, el *sermo cotidianus* presenta una preferència per la parataxi, situant els elements en un mateix nivell sintàctic. Per això, s'evita l'ús de la subordinació, que crea enunciats més complexos, i abunden les frases curtes i juxtaposades sense nexes. En relació amb l'estructura de l'oració marcada per l'espontaneïtat i l'emotivitat, són habituals les oracions parentètiques (5) i la dislocació d'algun element en favor de l'emotivitat, posicionant-lo com a focus. Per exemple, l'acusatiu prolèptic és un recurs típic de la llengua familiar, sobretot amb verbs com *scire, facere* i *uidere*, que consisteix a avançar el complement directe del verb a l'inici de l'oració per remarcar la seva importància (1,4). Per tant, el discurs no té una organització prèvia i els enunciats es van encadenant sense cap nexes

de coordinació o subordinació, de manera que és el context allò que permet establir una connexió lògica entre les oracions.

(1) Hunc si interrogaveris, soli narrabit: coram pluribus nunquam verbum faciet 1.3 vv.9-10
(2) velit nolit 1.2 v.8
(3) vae me, puto, concacavi me 4.3 vv.81-82
(4) quod an fecerit nescio, omnia certe concacavit 4.3 v.82
(5) constituerat enim omnes Graecos, Gallos, Hispanos, Britannos togatos videre 3.3 vv.37-38

En el cas de la coordinació, les que més habitualment es coordinen asindèticament són les oracions amb una relació adversativa. Això és així perquè aquesta relació és més fàcil d'enllaçar per lògica i, a més, es pot reforçar amb la contraposició d'elements de les dues oracions, com pronoms o adjectius. A l'exemple 1, *soli narrabit* contrasta amb *pluribus uerbum faciet*; a més, cal destacar que l'acusatiu prolèptic *hunc* es troba en posició inicial emfàtica per posar com a focus el qui després serà el subjecte tant de *narrabit* com de *faciet*. De la mateixa manera, a l'exemple 4 manca un nexa de coordinació adversativa entre les dues oracions juxtaposades i presenta una oració subordinada amb funció de complement directe de *nescio* en posició prolèptica.

En el cas de la subordinació, s'afavoreix la juxtaposició en les oracions condicionals dobles que s'han fixat ja com a fórmules (2). També els *verba cogitandi* com *credo* o *puto* sovint apareixen com un incís parentètic, en comptes de com a verb principal, evitant així la introducció d'una oració subordinada (3).

Com a recurs per la simplificació de nexes i una major fluïdesa del pensament, cal destacar el parèntesi. Mitjançant aquests incisos s'introdueix de manera natural el pensament del parlant per fer palesos els seus sentiments o bé per remarcar algun aspecte en concret. Els parèntesis s'introdueixen enmig d'una oració, interrompent breument l'argument principal, i es poden introduir amb conjuncions explicatives com *nam*, *etenim* o *enim*. Per exemple, Sèneca a través de Cloto es burla de les concessions de ciutadania que va fer Claudi, afegint un curt parèntesi on enumera diverses províncies que es beneficiarien de la seva política (5).

3.2.2.1. Exemples de fragments paratàctics amb elements elidits

Sovint la parataxi i l'elisió es veuen afavorides en fragments on el que importa és transmetre una informació de manera ràpida i directa, sense entretenir-se en els elements irrellevants i sense complicar la comprensió del contingut amb períodes complexos. Un exemple d'aquest

caràcter espontani i senzill de la parla es dona al passatge 5.2 (vv.85-89) on la finalitat és fer saber a Júpiter l'arribada de Claudi i actualitzar la informació del que ha passat fins ara. Per això, s'omet el subjecte del verb *nuntiatur* i s'afavoreix una construcció impersonal. Tanmateix, queda clar que ha de ser una persona per les oracions *quaesisse se* i *intellegere se*. Això pot significar que ha de ser una persona de baixa categoria i sense importància pel relat, com un servent. El subjecte, doncs, no és rellevant i per això s'elideix en aquest fragment on hi ha una sintaxi senzilla per donar preferència a la notícia que s'ha de donar a Júpiter. De la mateixa manera, a mesura que avança el relat, s'accelera la narració i això propicia les oracions simples i juxtaposades que desemboquen en un final abrupte al passatge 15.2 (vv.290-293).

D'altra banda, alguns elements també es poden veure elidits perquè es poden sobreentendre a partir del context. Un exemple d'aquest tipus d'elisions i juxtaposició d'oracions amb un significat redundat es troba en la intervenció d'August, a qui Sèneca retrata amb un llenguatge familiar ple d'expressions populars, proverbis i cites.

videris, Iuppiter, an in causa mala; certe in tua, si aequus futurus es 10.4 vv.182-183

Per començar, la partícula *an* introdueix una oració subordinada interrogativa indirecta amb funció de complement directe de *videris*, però amb omisió del verb subordinat. Cal sobreentendre, doncs, un verb d'acció com *ago*, és a dir: *videris an in causa mala egerit*. Pel que fa a la partícula *an*, en el llenguatge no clàssic va ampliar el seu ús i va substituir *num*, en deixar d'estar restringida a girs com *haud scio an*, *nescio an* o *dubito an*.

Tot seguit, l'oració parentètica, que està juxtaposada a les dues oracions interrogatives, provoca una interrupció de la formulació iniciada per *an*. A més, aquest incís també presenta l'elisió del substantiu *causa*, que es pot recuperar de l'oració anterior. A continuació, l'oració interrogativa indirecta introduïda per *si* reprèn la pregunta començada per *an* i ha de ser també complement del verb *videris*. De fet, cal destacar que la partícula interrogativa *si* era la predominant en la parla quotidiana, de manera que va acabar substituint totes les altres i, per això, és la que es conserva en les llengües romàniques. L'ús de *si* interrogatiu parteix de construccions en què tenia un sentit d'eventualitat després de verbs d'espera o de *uidere*, com és aquest cas. A tall d'exemple del primer tipus, a PLAUTE *Trin.* 98 trobem: *expecto, si quid dicas*. Així doncs, en llenguatge clàssic aquest període seria més aviat: *videris num in causa mala acturus sis; certe in tua causa videris, si aequus futurus sis*.

3.2.3. Sintaxi desarticulada

L'estructura de l'oració afectiva es caracteritza també per la seva sintaxi desarticulada. El lliure fluir del pensament, sense planificació prèvia i marcat per l'emotivitat, de vegades provoca construccions on sembla mancar algun element o bé sembla no haver una coherència lògica en l'enunciat. Per això, s'associa a aquesta sintaxi més relaxada i deslligada diversos fenòmens com l'anacolut. En aquest sentit, els casos d'elisió de substantius en funció de subjecte o de pronoms que serveixen com a referents, podrien portar a una confusió si no fos perquè el context permet completar la informació i reprendre els elements que no es troben explícits. Un exemple d'això es pot veure al passatge 5.3-4, on cal destacar el zeugma entre *vidit-vocem* (vv. 91-93) i la manca de substantius per marcar la persona deíctica (vv. 93-94).

En primer lloc, la segona oració d'aquest passatge (vv.91-93) presenta una figura retòrica per omissió coneguda com a zeugma complex, segons el qual un predicat serveix per a més d'un mot, però només és apropiat per un d'ells. En aquest cas, el verb de visió *video* té un primer complement directe (*novi generis faciem*) que concorda amb el significat del predicat; un segon complement directe (*insolitum incessum*) en el qual el verb sobreentès *vidit* es pot recuperar en igual forma; i, un tercer complement directe (*vocem*) que per la seva relació semàntica provocaria una sinestèsia. Per aquest tipus de combinació P.T. Eden (1984: 85) presenta exemples poètics de *videre* amb termes de so, com VIRGILI, *Aen.* 8.529 (*arma [...] rutilare vident et pulsa tonare*); HORACI, *Sat.* 2.8 (*videres stridere secreta divisos aure susurros*) i PROPERCI, 2.16 (*vidistis toto sonitus percurrere caelo, fulminaque aetheria desiluisse domo*). Tanmateix, a diferència del text de Sèneca, en tots tres exemples el verb té com a complement directe una oració d'infinitiu i, en aquest cas, *videre* es pot entendre com a “notar” o “sentir”.

En segon lloc, en els vv.93-94 trobem una omissió de referents, ja sigui de substantius en funció de subjecte o bé de complements de règim. En concret, mentre que *vidit* i *putavit* mantenen el subjecte *Hercules* de la primera oració, a les següents oracions es produeix un canvi de subjecte sense cap referent explícit. És a dir, per *visus est* el subjecte passa a ser *Claudius* i per *accessit et ait*, torna a ser *Hercules*. En el cas de l'oració del verb *uisus est*, s'elideix tant el subjecte com la persona amb qui concerta el participi *intuenti* i el seu complement, *illi*. És, doncs, gràcies al context i a les oracions posteriors que es poden sobreentendre les persones suprimides. Per tant, el subjecte seria *Claudius*, el participi concertaria amb un datiu *Herculi* i regiria un complement en datiu referit a Claudi, que podria presentar la forma pronominal *illi*. I, en les oracions següents, el subjecte lògic que s'omet torna a ser *Hercules*, que en aquest cas és encara més fàcil de reprendre pel fet de ser ell l'únic *graeculus*.

En aquests exemples, doncs, es pot veure una sintaxi relaxada que tendeix a una major economia del llenguatge i que confia que la seqüència lògica permeti completar la narració. En el cas de *vidit-faciem/vocem*, simplifica la llarga oració utilitzant un mateix verb per més d'un complement; i, en el cas d'*intuenti-visus est* i *accedit et ait*, l'omissió de les persones permet accelerar la narració amb frases curtes i paratàctiques.

3.2.4. Perífrasis verbals: verb *dicendi* i verb *movendi*

En contraposició amb l'elisió del verb *dicendi* ja comentada, Sèneca coordina el verb *ait* a un verb de moviment per introduir la intervenció en estil directe de diversos personatges. Es podria veure aquesta estructura que es repeteix al llarg de l'obra, com un tipus de perífrasis verbal aspectual ingressiva. Respon al gust de la llengua popular per les perífrasis verbals i les formes compostes que permeten una major expressivitat i un major cos fonètic, alhora que proporcionen una major concreció semàntica. El verb de moviment, doncs, seria un reforç per al verb de dicció. Equivaldria a l'expressió de l'espanyol col·loquial “va y me dice...” o el passat perifràstic en català, que està format per la forma auxiliar del verb “anar” i el verb principal en infinitiu i que en la llengua oral ha substituït el passat simple. En concret, en l'exemple 3 cal entendre el verb *fit* amb una idea de canvi i, en conseqüència, de moviment, ja que Hèrcules passa d'un to informal a un elevat. Alhora, aquest cas es contraposa amb l'elisió del verb *dicendi* a l'ordre donada per Hèrcules (*citius mihi verum* 7.1 v. 113), marcant encara més la transició.

(1) seducit et ait 3.1 v.29
(2) accessit itaque et ... ait 5.4 v.94
(3) tragicus fit et ait 7.1 v.113
(4) cursabat et aiebat 9.6 v.169
(5) accedit et ait 12.2 vv.212-213
(6) occurrit et ait 13.2 v.250

3.2.5. Adverbis emfàtics

La llengua familiar sovint intenta reforçar el seu missatge mitjançant adjectius o adverbis que intensifiquen altres verbs, adverbis o adjectius. Juntament amb una major expressivitat, aquest mecanisme també permet crear una forma amb més cos fonètic i de major concreció semàntica. Ara bé, aquesta intensificació pot portar a la redundància i a l'exageració. A més, a causa del pas del temps i de la freqüència d'ús, aquests elements es van desgastant i els parlants han de tornar a reforçar-los mitjançant un altre mot o bé els substitueixen per un altre equivalent. Per

aquesta renovació constant, molts d'aquests adverbis són sinònims entre ells. Alguns dels més habituals són *plane* (1), *bene*, *belle* (2), *valde*...

(1) <i>plane ut scires</i> 12.1 vv.207-208
(2) <i>belle accessit</i> 9.4 v.162
(3) <i>valde fortis</i> 7.5 v.135
(4) <i>sane perturbatus est</i> 5.2 v.91
(5) <i>bene canum</i> 5.2 v.86
(6) <i>multo plus ego stercori exhausti</i> 7.5 v.136

Per l'expansió dels mots afectius, termes que denoten impressions dels sentits, com “bonic, agradable”, s'introdueixen en contextos de l'àmbit intel·lectual. Per això, adverbis intensius com *belle*, *pulchre* o *lepide* es troben acompanyant verbs de pensament i de percepció intel·lectual. En un primer moment, apareixien en contextos en què s'aconsegueix enganyar algú, però després es va ampliar el seu ús i són freqüents amb verbs com *facere* o *loqui*. Per exemple, a PLAUTE, *Mil.* 1161 trobem *lepide* i *laute* amb un verb que significa “enganyar”: *Militem lepide, et facete <et> laute ludificarier*. De la mateixa manera, un adverbi per expressar força que va tenir un ampli desenvolupament a partir d'època clàssica va ser *valde* (3), sobretot a partir de Ciceró.

Es dona també la intensificació d'expressions qualitatives mitjançant adverbis com *bene* o *sane* (4). En el cas de *bene*, apareix amb els mateixos verbs que *pulchre* i també reforçant adjectius (5) o altres adverbis. D'altra banda, el valor intensiu de *sane* parteix del seu sentit inicial de “raonablement”, que encara es percep en el gir arcaic *sane sapio*. La seva força emfàtica es reflecteix en el seu ús en fórmules de salutació, en contestacions o acompanyant imperatius. Però, a diferència de *bene*, *sane* no ha perviscut en les llengües romàniques. I, com a reforç d'expressions quantitatives, *multum* o *multo* (6) era la forma preferida en la llengua popular. Ja des de Plaute és freqüent el seu ús (per exemple, *Mil.* 370 *stulta et mora multum*) i té continuïtat fins a arribar a autors tardans com Petroni. Fins i tot, ha perviscut en les llengües romàniques com el català “molt bé” o l'italià “molto bene”.

3.3. Nivell pragmàtic

En els relats conversacionals el parlant intenta mantenir el contacte amb el seu interlocutor mitjançant diversos recursos per no perdre la seva atenció. Per controlar aquesta interacció sovint s'utilitzen verbs de percepció i de moviment, com “saps?” o bé “veus?”. També

predominen les indicacions d'espais, com "aquí" o "allà", o les referències a contingut previ del relat, com "això" o "allò". Gràcies a aquesta informació la situació de la conversa es va actualitzant i, juntament amb els elements anteriors, completen el relat.

El context, doncs, influeix en el missatge i en la seva recepció i interpretació correcta. Per això, mitjançant la dixi es pretén aconseguir una major precisió semàntica per determinar l'espai, el temps i els participants. El punt de partida de qualsevol conversa és el jo (el parlant), l'aquí (espai) i l'ara (temps), és a dir, l'*hic et nunc*. I, a partir d'això, el parlant crea el seu relat, incorporant partícules dítiques per situar la informació. Per tant, com que es refereixen al context de la conversa, les partícules dítiques adquireixen el seu contingut semàntic a partir del context. Això inclou l'ús de pronoms personals i demostratius, les formes verbals i els adverbis de lloc i temps.

3.3.1. Valor dels pronoms personals

L'ús d'elements dítics també té valors pragmàtics com, per exemple, mostrar una major o menor intervenció dels parlants. Les persones que apareixen necessàriament són una primera persona i una segona persona, a la qual sovint s'apel·la durant el discurs. En canvi, si el parlant vol allunyar-se de la participació en el relat, pot utilitzar un plural majestàtic o una tercera persona impersonal. Una major o menor participació activa de les persones es pot marcar mitjançant la redundància pronominal i els datius ètics.

Tanmateix, igual que en català, en llatí no és necessari un subjecte pronominal explícit gràcies a les marques flexives. Per això, quan apareix, sovint té una funció emfàtica. En la llengua familiar, els pronoms personals són d'ús insistiu i poden servir per donar certs valors al contingut. Per exemple, el reforç d'una primera persona pot intentar emfatitzar la veracitat de les idees; en canvi, una intensificació de la segona persona pot emprar-se per jutjar negativament una acció; o bé, una segona o tercera persona impersonal, per evitar una involucració personal del parlant. De la mateixa manera, els datius ètics no aporten cap funció, sinó que serveixen per implicar-se personalment en l'acció. Els datius ètics inclouen els d'interès i altres usos similar com el simpatètic, els quals presenten la forma d'un pronom personal referent al subjecte que no seria necessari. D'altra banda, l'ús innecessari dels pronoms típic de la llengua conversacional va portar a una desvaloració dels pronoms amb funció de subjecte, els quals s'utilitzaven per emfatitzar o contraposar els participants en una conversa. A causa d'això, la llengua familiar els reforçava amb partícules enclítics com -*met*.

Per exemple, Sèneca presenta l'ús dels pronoms personals emfàtics per contraposar la primera i la segona persona que intervenen en la conversa, establint cadascuna en el seu rang corresponent de poder.

(1) “audi me” inquit, “tu desine fatuari” 7.1 v.112

(2) “citius mihi verum, ne tibi alogias excutiam” 7.1 v.113

D'una banda, es juxtaposen els verbs *audi-desine* i els pronoms personals *me-tu*, que reforcen el valor imperatiu (1). Tal com s'ha dit, el pronom *tu* amb funció de subjecte que acompanya l'imperatiu *desine* és totalment emfàtic, ja que gràcies a les desinències no seria necessari per indicar a qui es dirigeix. D'aquesta manera, Hèrcules es dirigeix directament a Claudi i el sotmet a la seva autoritat.

D'altra banda, mitjançant els datius *mihi-tibi* i una oració nominal amb elisió d'un verb de dicció en imperatiu (2), les ordres dirigides a Claudi adquireixen un to més contundent i amenaçador. De nou, es remarquen les persones implicades i les accions que afecten cadascuna d'elles, en les quals Hèrcules se situa en una posició de superioritat. Alhora, l'ús de frases curtes i paratàctiques permet anunciar els missatges de manera ràpida i directa i remarcar el valor imperatiu. En aquest exemple, la submissió és encara més evident pel datiu de benefici *mihi*, corresponent a Hèrcules, i el datiu de dany *tibi*, corresponent a Claudi.

3.3.2. Adreçaments a l'oient

Quant al contacte amb el receptor del relat, Sèneca, sempre que no imita el to elevat de la poesia o bé no parodia la historiografia, es va dirigint a una segona persona entre les diferents intervencions dels personatges. D'aquesta manera, fa participar el seu interlocutor i fa una mena de crida d'atenció, per tal de mantenir el diàleg amb el seu oient entre parlament i parlament. Aquests adreçaments al públic es van repartint al llarg de l'obra, en alguns casos en forma de segona persona singular i altres en plural.

(1) si necesse fuerit auctorem producere, quaerito ab eo 1.1 v.6

(2) Appiae viae curator est, qua scis et divum Augustum et Tiberium Caesarem ad deos isse. 1.3 vv.8-9

(3) hunc si interrogaveris, soli narrabit 1.3 vv.9-10

(4) horam non possum certam tibi dicere 2.2 vv.20-21

(5) exspiravit autem dum comoedos audit, ut scias me non sine causa illos timere. 4.3 vv.79-80

(6) scitis enim optime 5.1 v.83
(7) in caelo quae acta sint audite 5.1 v.85
(8) putares omnes illius esse libertos 6.2 v.110
(9) et erat omnium formosissimum et impensa cura, plane ut scires deum efferris 12.1 vv.207-208
(10) sane non quem velis tibi in tenebris occurrere 13.3 v.254

3.3.3. Crides a l'interlocutor

De la mateixa manera, els mecanismes per mantenir el contacte amb un receptor també caracteritzen les intervencions de diversos personatges, sobretot els que estan representats amb un to més informal. En aquest sentit, destaca el passatge 6 (vv.102-107), on la Febre s'adreça a Hèrcules.

(1) ego tibi dico 6.1 v.103
(2) quod tibi narro 6.1 vv.103-104
(3) ego tibi recipio 6.1 v.105

Entre diversos trets col·loquials, les paraules de la Febre mostren una constant repetició dels participants de la conversa i de la informació donada. Mitjançant les oracions parentètiques i sinonímiques (1 i 2), fa uns incisos a Hèrcules per remarcar les dades que li està donant i que contrasten amb el que ha donat a entendre Claudi. A més, la parataxi asindètica d'aquestes asseveracions reflecteix també el lliure fluir del pensament del parlant, que propicia la redundància dels enunciats. Aleshores, per si no era suficient amb dues vegades, mitjançant una tercera reforça de nou les seves afirmacions (3). Per tant, amb aquestes oracions i la repetició del verb *nasci* amb la localització de Lugdúnnum, intensifica l'enunciació de la mateixa informació amb petites variacions per afermar la veracitat del seu testimoni. D'altra banda, aquestes contínues repeticions i crides d'atenció al seu interlocutor poden tenir una intenció paròdica, fent al·lusió a la poca intel·ligència d'Hèrcules i la seva dificultat per entendre el missatge de manera completa i correcta.

4. CONCLUSIONS

La breu sàtira de l'*Apocolocyntosis* és una obra complexa que conté molts aspectes remarcables del *sermo cotidianus*, dels quals s'han comentat diversos en aquest treball.

Quant al propòsit del marc teòric, l'estudi bibliogràfic ha reflectit l'ambigüitat i prejudicis associats al llenguatge col·loquial, en part per la seva identificació amb la conversa. D'altra banda, en el cas del llatí, aquesta incertesa és deguda a la seva vinculació amb el llatí vulgar i amb les classes baixes. A més, el llatí col·loquial encara és un concepte que genera discussió i pel qual es proposen diverses perspectives d'anàlisi.

Pel que fa al gènere, la sàtira constitueix una font per l'estudi del llenguatge col·loquial pel seu gust per les expressions populars i la seva varietat de forma i registres. L'*Apocolocyntosis*, doncs, presenta, formalment, el registre com un *continuum* (Briz 1996: 16-17), ja que fluctua d'un registre més formal a un més informal en un mateix passatge. Alhora, la contraposició entre el llenguatge literari de les paròdies èpiques i el llenguatge col·loquial de la prosa, hi facilita la identificació dels trets del *sermo cotidianus*. A més, aquest fort contrast aporta certa comicitat dins del context de l'obra. En canvi, en la paròdia historiogràfica, el registre és de caràcter més intermedi, amb un llenguatge més senzill i fórmules fixes del gènere.

Respecte a la representació del llenguatge col·loquial a l'obra de Sèneca, cal destacar diversos aspectes. D'una banda, s'ha comprovat que no limita el registre col·loquial a cap classe de personatge concret, sinó que els personatges adapten el seu registre segons la situació comunicativa i la finalitat satírica. D'altra banda, l'anàlisi realitzat en tres nivells ha permès confirmar els quatre principis generals del llenguatge col·loquial establerts per A. Chahoud (2010: 50), a partir de l'obra de J.B. Hofmann (1958).

En primer lloc, el nivell lèxic posa de manifest com es combina la simplificació que suposa l'ús d'un vocabulari comú i poc específic i la representació tan vívida que s'aconsegueix amb la derivació o amb la combinació d'estructures fraseològiques. En aquest sentit, s'ha de remarcar la creativitat de la llengua de Sèneca en diminutius com *nummulariolus* (9.4, v.161), on s'afegeix el sufix vulgar *-olus* al substantiu col·loquial *nummularius*, o en expressions que semblen de creació pròpia com *mures molas lingunt* (8.3, v.146), que té l'estructura d'una expressió proverbial i fa referència a la saviesa popular present en altres testimonis. Encara que en aquests casos tenen una vinculació amb el registre col·loquial, la presència de neologismes ens recorda que els testimonis literaris s'han d'analitzar amb una mirada crítica perquè poden

exagerar o inventar-se els trets del *sermo cotidianus* amb formes que tenen un ús exclusiu en una composició literària. D'altra banda, l'ampli ús de citacions i expressions sense introducció o explicació, mostra que el públic havia d'entendre les referències i destaca la importància de la cultura popular i el saber compartit necessari per rebre un missatge més complex a partir d'una formulació més simple.

En segon lloc, en l'àmbit sintàctic cal remarcar que la majoria dels trets analitzats es justifiquen per la manca de planificació que caracteritza el registre col·loquial. Això permet confirmar la identificació de Hofmann del *sermo cotidianus* com un llenguatge emotiu regit pels processos psicològics impulsius de l'usuari. És a dir, en paraules de Sèneca, el parlant diu *quod in buccam venerit* (1.1, v.5) i va encadenant els enunciats de manera paratàctica i simple, segons el lliure fluir del seu pensament. Alhora, aquesta improvisació del discurs provoca la sintaxi braquilògica i desarticulada que també respon al principi d'economia de la llengua.

En tercer lloc, al nivell pragmàtic s'ha de matisar el principi establert per Hofmann que fa referència a la interacció amb un interlocutor. En aquest sentit, s'ha demostrat que el registre col·loquial no es pot reduir al llenguatge d'una conversa representada per un diàleg entre dos o més interlocutors. Per tant, encara que es dona importància a la persona que rep el missatge, aquesta interacció no implica un interlocutor actiu amb qui s'alternin les intervencions. Per exemple, Sèneca estableix una conversa amb un interlocutor mut a qui es va dirigint en diverses ocasions per mantenir el contacte. De la mateixa manera, en les intervencions dels personatges que es dirigeixen a algú present, aquest interlocutor no interromp el parlament d'un altre per entaular un diàleg, sinó que es respecten els torns de paraula com a l'assemblea.

Per acabar, és necessari remarcar la importància del camp semàntic i del context-situacional en el llenguatge col·loquial, ja que permeten completar la informació que en el text es pot veure no concretada o elidida pels diversos fenòmens ja comentats. Per exemple, l'extensió semàntica dels verbs i substantius *factòtum* especifica el lèxic comú o bé, en cas d'elisió, el context facilita recuperar elements omesos.

Així doncs, l'*Apocolocyntosis* mitjançant una llengua dinàmica i fluida ens acompanya en un viatge pel cel, la terra i els inferns; i, encara que inclou parts en vers d'estil elevat, es troba compensat amb les parts en prosa que aporten un to més lleuger i fan avançar l'acció a través de la narració de l'autor i els parlaments dels personatges, caracteritzats amb una parla molt viva. En aquest treball s'ha presentat una selecció de trets que exemplifiquen la presència del llenguatge col·loquial a l'obra, d'acord amb els principis establerts al marc teòric. Tanmateix,

caldria un estudi monogràfic per tractar molts altres aspectes, que excedeixen els límits del Treball de Final de Grau. Per això, aquest treball obre camí a futures recerques sobre diversos fenòmens comentats breument, com l'ús de les perífrasis, o altres que han estat identificats, però no s'han pogut desenvolupar, com l'ús dels connectors discursius o de les oracions de relatiu.

5. BIBLIOGRAFIA

5.1. Fonts

- DOLÇ, M. (trad.) (2019), *Virgili. Eneida*, Barcelona, La Casa dels Clàssics.
- FRANCESCHINI, E. (ed.) (1940), *Itinerarium Egeriae*, Pàdua, Gregoriana.
- HESELTINE, M. (ed.) (1913), *Petronius*, Cambridge, Harvard University Press.
- ICART, J. (trad.) (1969), *Suetoni. Vida dels dotze Cèsars*, vol.4, Barcelona, Fundació Bernat Metge.
- LEO, F. (ed.) (1895), *T. Maccius Plautus. Plauti Comoediae*, Berlín, Weidmann.
- LINDSAY, W.M. (ed.) (1904), *T. Macchi Plauti Comoediae*, Clarendon, Oxford.
- MÜLLER, L. (ed.) (1989), *S. Propertius. Elegiae*, Leipzig, Teubner.
- PAGE, T.E. (ed.) (1954), *Rhetorica ad Herennium*, Cambridge, Harvard University Press.
- PURSER, L. (ed.) (1903), *M. Tulli Ciceronis Epistulae*, Clarendon, Oxford.
- REYNOLDS, L.D. (ed.) (1965), *L. Annaei Senecae Ad Lucilium epistulae morales*, Clarendon, Oxford.
- SMART, C. (ed.) (1836), *Q. Horatius Flaccus. Satyrarum libri*, Filadèlfia, Whetham.

5.2. Estudis

- ADAMS, J. N. (2013), *Social variation and the Latin Language*, Cambridge, Cambridge University Press.
- ADAMS, J. N. (2016), *An anthology of informal Latin, 200 BC-AD 900: fifty texts with translations and linguistic commentary*, Cambridge, Cambridge University Press.
- BALL, A.P. (ed.) (1902), *The Satire of Seneca on the Apotheosis of Claudius commonly called the Ἀποκολοκύντωσις*, Nova York, Macmillan.
- BASSOLS, M. (2015), *Sintaxis latina* (ed. L. Ferreres, P.J. Quetglas i P. Borrell), Barcelona, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.
- BERGER, Ł. (2012), Rasgos del lenguaje coloquial en "Apocolocyntosis" de Séneca el Joven, *Symbolae Philologorum Posnaniensium Graecae et Latinae*, 22 (2), p.5-22.
- BRIZ, A. (1996), *El Español coloquial: situación y uso*, Madrid, Arco/Libros.

- BRIZ, A. (2000), *¿Cómo se comenta un texto coloquial?*, Barcelona, Ariel.
- CAMPOS, H. (2008). *Unde uenis, satyra?* Sátira, ¿De dónde vienes?, *Káñina*, Revista Artes y Letras, Universidad de Costa Rica, 32 (2), p.51-56.
- CORTÉS R. (1984), *Apocolocyntosis* de Séneca. Estado de la cuestión, *Anuario de estudios filológicos*, 7, p.75-93.
- CORTÉS R. (1986), *Teoría de la sátira. Análisis de Apocolocyntosis de Séneca*, Càceres, Publicaciones de la Universidad de Extremadura.
- CORTÉS R. (1997), La sátira. Dins C. CODOÑER (ed.), *Historia de la literatura latina*, Madrid, Cátedra, p. 71-90.
- CORTÉS R. (1997), *Apocolocyntosis*. Dins C. CODOÑER (ed.), *Historia de la literatura latina*, Madrid, Cátedra, p. 557-565.
- DICKEY, E. I CHAHOUD, A. (2010), *Colloquial and literary latin*, Cambridge, Cambridge University Press.
- EARLE, M. L. (1905), On the *Apocolocyntosis* of Seneca, *The Classical Review*, 19 (6), p.303.
- EDEN, P. T. (ed.) (1984), *Apocolocyntosis*, Cambridge, Cambridge University Press.
- GARCIA SÁNCHEZ, M. I GIRALT SOLER, S. (trad.) (2002), *Sèneca. Sàtira de la mort de Claudi (Apocolocintosi); La Clemència*, Barcelona, La Magrana.
- HALLIDAY, M. A. K. (1989), *Spoken and written language* (2a ed.), Oxford, Oxford University Press.
- HOFMANN, J. B. (1958), *El Latín Familiar* (trad. J. Coromines), Madrid, Instituto Antonio Nebrija.
- KARAKASIS, E. (2005), *Terence and the language of roman comedy*, Cambridge, Cambridge University Press.
- KARAKASIS, E. (2019), *The Language of Roman Comedy*. Dins M. T. DINTER (ed.), *The Cambridge Companion to Roman Comedy*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 151-170.
- MARINÉ ISIDOR, J. (trad.) (1996), *Séneca. Diálogos: consolaciones a Marcia, a su madre Helvia y a Polibio; Apocolocyntosis*, Madrid, Gredos.

MARINÉ ISIDOR, J. (trad.) (2004), *Sèneca. Apocolocintosi del diví Claudi; Epigrames*, Barcelona, Fundació Bernat Metge.

PALMER, L. R. (1968), *The Latin Language*, London, Faber and Faber.

PASCHALIS, M. (2009), The Afterlife of the Emperor Claudius in Seneca's *Apocolocyntosis*, *Numen*, 56, p.198-2016.

POSTGATE, J. P. (1905), On two passages of the *Apocolocyntosis*, *The Classical Review*, 19 (6), p.303-304.

ROMAINE, S. I BORREGO NIETO, J. (1996), *El Lenguaje en la sociedad: una introducción a la sociolingüística*, Barcelona, Ariel.

RONCALI, R. (1989), *L'Apotesosi negata (Apokolokyntosis)*, Marsilio, Venècia.

RONCALI, R. (ed.) (1990), *L. Annaeus Seneca. Ἀποκολοκύντωσις*, Leipzig, Teubner.

VÄÄNÄNEN, V. (1985), *Introducción al latín vulgar* (trad. M. Carrión), Madrid, Gredos.

5.3. Dictionaris

ALBERICH I MARINÉ, J. et al. (2015), *Diccionari grec-català : d'Homer al segle II dC.*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

Diccionari de la llengua catalana, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. <https://dlc.iec.cat/>

Diccionari.cat, Barcelona, Enciclopèdia Catalana. <https://www.diccionari.cat/>

SEVA I LLINARES, A. et al. (2019). *Diccionari llatí-català* (2a ed.), Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

6. ANNEXOS

6.1. Text llatí

1. [1] Quid actum sit in caelo ante diem III idus Octobris anno novo, initio saeculi felicissimi, volo memoriae tradere. nihil nec offensae nec gratiae dabitur. haec ita vera. si quis quaesiverit unde sciam, primum, si noluero, non respondebo. quis coacturus est? ego scio me liberum factum, ex quo suum diem obiit ille, qui verum proverbium fecerat, aut regem aut fatuum nasci oportere. [2] si libuerit respondere, dicam quod mihi in buccam venerit. quis umquam ab historico iuratores exegit? tamen si necesse fuerit auctorem producere, quaerito ab eo qui Drusillam euntem in caelum vidit: idem Claudium vidisse se dicet iter facientem "non passibus aequis." velit nolit, necesse est illi omnia videre quae in caelo aguntur: Appiae viae curator est, qua scis et divum Augustum et Tiberium Caesarem ad deos isse. [3] hunc si interrogaveris, soli narrabit: coram pluribus numquam verbum faciet. nam ex quo in senatu iuravit se Drusillam vidisse caelum ascendentem et illi pro tam bono nuntio nemo credit, quod viderit, verbis conceptis affirmavit se non indicaturum, etiam si in medio foro hominem occisum vidisset. ab hoc ego quae tum audivi, certa clara afferro, ita illum salvum et felicem habeam.

2. [1] Iam Phoebus brevior via contraxerat ortum

15 lucis et obscuri crescebant tempora Somni,
iamque suum victrix augebat Cynthia regnum
et deformis Hiemps gratos carpebat honores
divitis Autumnus iussoque senescere Baccho
carpebat raras serus vindemitor uvas.

20 [2] puto magis intellegi si dixerō: mensis erat October, dies III idus Octobris. horam non possum certam tibi dicere: facilius inter philosophos quam inter horologia conveniet: tamen inter sextam et septimam erat. [3] 'nimis rustice. <adeo non> adquiescunt omnes poetae, non contenti ortus et occasus describere, ut etiam medium diem inquietent: tu sic transibis horam tam bonam?'

25 [4] iam medium curru Phoebus diviserat orbem
et propior nocti fessas quatibat habenas
obliquo flexam deducens tramite lucem:

3. [1] Claudius animam agere coepit nec invenire exitum poterat. tum Mercurius, qui semper ingenio eius delectatus esset, unam e tribus Parcis seducit et ait: ‘quid, femina crudelissima, hominem miserum torqueri pateris? nec umquam tam diu cruciatus <c>esset? annus sexagesimus et quartus est, ex quo cum anima luctatur. quid huic et rei publicae invidet? [2] patere mathematicos aliquando verum dicere, qui illum, ex quo princeps factus est, omnibus annis, omnibus mensibus efferunt. et tamen non est mirum si errant et horam eius nemo novit; nemo enim umquam illum natum putavit. fac quod faciendum est:

35 dede neci, melior vacua sine regnet in aula.’

[3] sed Clotho ‘ego mehercules’ inquit ‘pusillum temporis adicere illi volebam, dum hos pauculos qui supersunt civitate donaret – constituerat enim omnes Graecos, Gallos, Hispanos, Britannos togatos videre - , sed quoniam placet aliquos peregrinos in semen relinqui et tu ita iubes fieri, fiat.’ [4] aperit tum capsulam et tres fusos profert: unus erat Augurini, alter Babae, 40 tertius Claudii. ‘hos’ inquit ‘tres uno anno exiguis intervallis temporum divisos mori iubebo, nec illum incomitatum dimittam. non oportet enim eum, qui modo se tot milia hominum sequentia videbat, tot praecedentia, tot circumfusa, subito solum destitui. contentus erit his interim convictoribus.’

4. [1] Haec ait et turpi convolvens stamina fuso

45 abruptit stolidae regalia tempora vitae.

at Lachesis redimita comas, ornata capillos,

Pieria crinem lauro frontemque coronans,

candida de niveo subtemina vellere sumit

felici moderanda manu, quae ducta colorem

50 assumpsere novum. mirantur pensa sorores:

mutatur vilis pretioso lana metallo,

aurea formoso descendunt saecula filo.

nec modus est illis: felicia vellera ducunt

et gaudent implere manus: sunt dulcia pensa.

55 sponte sua festinat opus nulloque labore

mollia contorto descendunt stamina fuso.

vincunt Tithoni, vincunt et Nestoris annos.

Phoebus adest cantuque iuvat gaudetque futuris,

et laetus nunc plectra movet, nunc pensa ministrat:

60 detinet intentas cantu fallitque laborem.

dumque nimis citharam fraternaue carmina laudant,

plus solito nevere manus humanaue fata

laudatum transcendit opus. 'ne demite, Parcae'

Phoebus ait 'vincat mortalis tempora vitae

65 ille mihi similis vultu similisque decore

nec cantu nec voce minor. felicia lassis

saecula praestabit legumque silentia rumpet.

qualis discutiens fugientia Lucifer astra

aut qualis surgit redeuntibus Hesperus astris,

70 qualis, cum primum tenebris Aurora solutis

induxit rubicunda diem, Sol aspicit orbem

lucidus et primos a carcere concitat axes:

talis Caesar adest, talem iam Roma Neronem

aspiciet. flagrat nitidus fulgore remisso

75 vultus et adfuso cervix formosa capillo.'

[2] haec Apollo. at Lachesis, quae et ipsa homini formosissimo faveret, fecit illud plena manu et Neroni multos annos de suo donat. Claudium autem iubent omnes

χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

et ille quidem animam ebulliit, et ex eo desiit vivere videri. expiravit autem dum comoedos
80 audit, ut scias me non sine causa illos timere. [3] ultima vox eius haec inter homines audita est,

cum maiorem sonitum emisisset illa parte qua facilius loquebatur: ‘vae me, puto, concacavi me.’ quod an fecerit, nescio: omnia certe concacavit.

5. [1] Quae in terris postea sint acta supervacuum est referre. scitis enim optime, nec periculum est ne excidant quae memoriae gaudium publicum impresserit: nemo felicitatis suae
85 obliviscitur. in caelo quae acta sint audite: fides penes auctorem erit. [2] nuntiatur Iovi venisse
quendam bonae staturae, bene canum; nescio quid illum minari, assidue enim caput movere;
pedem dextrum trahere. quaesisse se cuius nationis esset: respondisse nescio quid perturbato
sono et voce confusa; non intellegere se linguam eius: nec Graecum esse nec Romanum nec
90 ullius gentis notae. [3] tum Iuppiter Herculem, qui totum orbem terrarum pererraverat et nosse
videbatur omnes nationes, iubet ire et explorare quorum hominum esset. tum Hercules primo
aspectu sane perturbatus est, ut qui etiam non omnia monstra timuerit. ut vidit novi generis
faciem, insolitum incessum, vocem nullius terrestris animalis sed qualis esse marinis beluis
solet, raucam et implicatam, putavit sibi tertium decimum laborem venisse. diligentius intuenti
visus est quasi homo. [4] accessit itaque et, quod facillimum fuit Graeculo, ait:

95 ‘τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν, ποίη πόλις ἡδὲ τοκῆες;’

Claudius gaudet esse illic philologos homines: sperat futurum aliquem Historiis suis locum.
itaque et ipse Homericu versu Caesarem se esse significans ait:

‘Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν’

- erat autem sequens versus verior, aequu Homericus:

100 ἔνθα δ’ ἐγὼ πόλιν ἔπραθον, ὄλεσα δ’ αὐτούς. -

6. [1] Et imposuerat Herculi minime vafro, nisi fuisset illic Febris, quae fano suo relicto sola
cum illo venerat: ceteros omnes deos Romae reliquerat. ‘iste’ inquit ‘mera mendacia narrat.
ego tibi dico, quae cum illo tot annis vixi: Luguduni natus est, marci municipem vides. quod
tibi narro, ad sextum decimum lapidem natus est a Vienna, Gallus germanus. itaque quod
105 Gallum facere oportebat, Romam cepit. hunc ego tibi recipio Luguduni natum ubi Licinus
multis annis regnavit. tu autem, qui plura loca calcasti quam ullus mulio perpetuarius,
[Lugudunenses] scire debes multa milia inter Xanthum et Rhodanum interesse.’ [2] excandescit
hoc loco Claudius et quanto potest murmure irascitur. quid diceret nemo intellegebat. ille autem
Febrim duci iubebat illo gestu solutae manus, et ad hoc unum satis firmae, quo decollare
110 homines solebat. iusserat illi collum praecidi: putares omnes illius esse libertos, adeo illum
nemo curabat.

7. [1] Tum Hercules 'audi me' inquit, 'tu desine fatuari. venisti huc, ubi mures ferrum rodunt. citius mihi verum, ne tibi alogias excutiam.' et quo terribilior esset, tragicus fit et ait:

[2] 'exprome propere sede qua genitus cluas,

115 hoc ne peremptus stipite ad terram accidas:

haec clava reges saepe mactavit feros.

quid nunc profatu vocis incerto sonas?

quae patria, quae gens mobile eduxit caput?

edissere. equidem regna tergemini petens

120 longinqua regis, unde ab Hesperio mari

Inachiam ad urbem nobile advexi pecus,

vidi duobus imminens fluviis iugum,

quod Phoebus ortu semper obverso videt,

ubi Rhodanus ingens amne praerapido fluit

125 Ararque, dubitans quo suos cursus agat,

tacitus quietis adluit ripas vadis.

estne illa tellus spiritus altrix tui?'

[3] haec satis animose et fortiter, nihilo minus mentis suae non est et timet μωροῦ πληγήν.

130 Claudius ut vidit virum valentem, oblitus nugarum, intellexit neminem Romae sibi parem fuisse, illic non habere se idem gratiae: gallum in suo sterquilino plurimum posse. [4] itaque,

quantum intellegi potuit, haec visus est dicere: 'ego te, fortissime deorum Hercule, speravi mihi adfuturum apud alios, et si qui a me notorem petisset, te fui nominaturus, qui me optime nosti.

nam, si memoria repetis, ego eram qui Tib<ur>i ante templum tuum ius dicebam totis diebus mense Iulio et Augusto. [5] tu scis, quantum illic miseriarum contulerim, cum causidicos

135 audirem diem et noctem. in quod si incidisses, valde fortis licet tibi videaris, maluisses cloacas Augeae purgare: multo plus ego stercoris exhausi. sed quoniam volo**'

8. [1] '**non mirum quod in curiam impetum fecisti: nihil tibi clausi est. modo dic nobis qualem deum istum fieri velis. Ἐπικούρειος θεός non potest esse: οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει οὔτε

ἄλλοις παρέχει. Stoicus? quomodo potest “rotundus” esse, ut ait Varro, “sine capite, sine
140 praeputio”? est aliquid in illo Stoici dei, iam video: nec cor nec caput habet. [2] si mehercules
a Saturno petisset hoc beneficium, cuius mensem toto anno celebravit Saturnalicus princeps,
non tulisset. illum deum ab Iove, quem, quantum quidem in illo fuit, damnavit incesti? Silanum
enim generum suum occidit. oro, per ... quod sororem suam, festivissimam omnium puellarum,
quam omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. [3] “quare” inquit “quaero enim,
145 sororem suam?” stulte, stude. Athenis dimidium licet, Alexandriae totum. quia Romae, inquis,
mures molas lingunt, hic nobis curva corrigit? quid in cubiculo suo faciat nescio, et iam “caeli
scrutatur plagas”. deus fieri vult: parum est quod templum in Britannia habet, quod hunc
barbari colunt et ut deum orant μωροῦ εὐιλᾶτου τυχεῖν?

9. [1] Tandem Iovi venit in mentem, privatis intra curiam morantibus <non licere> sententiam
150 dicere nec disputare. ‘ego’ inquit, ‘p. c. interrogare vobis permiseram, vos mera mapalia
fecistis. volo ut servetis disciplinam curiae. hic qualiscumque est, quid de nobis existimavit?’
[2] illo dimisso primus interrogatur sententiam Ianus pater. is designatus erat in kal. Iulias
postmeridianus consul, homo, quantum via sua fert, qui semper videt ἅμα πρόσω καὶ ὀπίσω.
is multa diserte, quod in foro vivat, dixit, quae notarius persequi non potuit et ideo non refero,
155 ne aliis verbis ponam quae ab illo dicta sunt. [3] multa dixit de magnitudine deorum: non debere
hunc vulgo dari honorem. ‘olim’ inquit ‘magna res erat deum fieri: iam Fabam mimum fecisti.
itaque ne videar in personam, non in rem dicere sententiam, censeo ne quis post hunc diem
deus fiat ex his qui ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν aut ex his quos alit ζεῖδωρος ἄρουρα. qui contra
hoc senatus consultum deus factus dictus pictusve erit, eum dedi larvis et proximo munere inter
160 novos auctoratos ferulis vapulare placet.’ [4] proximus interrogatur sententiam Diespiter Viceae
Potae filius, et ipse designatus consul, nummulariolus. hoc quaestu se sustinebat: vendere
civitatulas solebat; ad hunc belle accessit Hercules et auriculam illi tetigit. [5] censet itaque in
haec verba: ‘cum divus Claudius et divum Augustum sanguine contingat nec minus divam
Augustam aviam suam, quam ipse deam esse iussit, longeque omnes mortales sapientia
165 antecellat sitque e re publica esse aliquem qui cum Romulo possit “ferventia rapa vorare”,
censeo uti divus Claudius ex hac die deus sit ita uti ante eum qui[s] optimo iure factus sit,
eamque rem ad Metamorphosis Ovidi adiciendam.’ [6] variae erant sententiae, et videbatur
Claudius sententiam vincere. Hercules enim, qui videret ferrum suum in igne esse, modo huc
modo illuc cursabat et aiebat: ‘noli mihi invidere, mea res agitur; deinde tu si quid volueris, in
170 vicem faciam: manus manum lavat.’

10. [1] Tunc divus Augustus surrexit sententiae suae loco dicendae et summa facundia disseruit: ‘ego’ inquit, ‘p.c., vos testes habeo, ex quo deus factus sum, nullum me verbum fecisse: semper meum negotium ago; et non possum amplius dissimulare et dolorem, quem graviolem pudor facit, continere. [2] in hoc terra marique pacem peperit? ideo civilia bella compescui? ideo legibus urbem fundavi, operibus ornavi, ut ... quid dicam, p. c., non invenio: omnia infra indignationem verba sunt. confugiendum est itaque ad Messalae Corvini, disertissimi viri, illam sententiam: “pudet imperii”. [3] hic, p.c., qui vobis non posse videtur muscam excitare, tam facile homines occidebat quam canis adsidit. sed quid ego de tot ac talibus viris dicam? non vacat deflere publicas clades intuenti domestica mala. itaque illa omittam, haec referam; nam etiam si sura mea Graece nescit, ego scio: ἔγγιον γόνυ κνήμης. [4] iste quem videtis, per tot annos sub meo nomine latens, hanc mihi gratiam rettulit, ut duas Iulias pronepotes meas occideret, alteram ferro, alteram fame; unum abnepotem L. Silanum: videris, Iuppiter, an in causa mala; certe in tua, si aequus futurus es. dic mihi, dive Claudi, quare quemquam ex his, quos quasque occidisti, antequam de causa cognosceres, antequam audires, 185 damnasti? hoc ubi fieri solet? in caelo non fit.

11. [1] Ecce Iuppiter, qui tot annos regnat, uni Volcano crus fregit, quem

ρίψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίω,

et iratus fuit uxori et suspendit illam: numquid occidit? tu Messalinam, cuius aequae avunculus maior eram quam tuus, occidisti. “nescio” inquis? di tibi malefaciant: adeo istuc turpius est quod nescisti quam quod occidisti. [2] C. Caesarem non desiit mortuum persequi. occiderat ille 190 socerum: hic et generum. Gaius Crassi filium vetuit Magnum vocari: hic nomen illi reddidit, caput tulit. occidit in una domo Crassum, Magnum, Scriboniam, †tristionias assarionem†, nobiles tamen, Crassum vero tam fatuum ut etiam regnare posset. [3] hunc nunc deum facere vultis? videte corpus eius dis iratis natum. ad summam, tria verba cito dicat et servum me ducat. [4] hunc deum quis colet? quis credet? dum tales deos facitis, nemo vos deos esse credet. summa rei, p. c., si honeste inter vos gessi, si nulli clarius respondi, vindicate iniurias meas. ego pro sententia mea hoc censeo’ atque ita ex tabella recitavit: [5] ‘quandoquidem divus Claudius occidit socerum suum Appium Silanum, generos duos Magnum Pompeium et L. Silanum, socerum filiae suae Crassum Frugi, hominem tam similem sibi quam ovo ovum, 200 Scriboniam socrum filiae suae, uxorem suam Messalinam et ceteros quorum numerus iniri non potuit, placet mihi in eum severe animadverti nec illi rerum iudicandarum vacationem dari eumque quam primum exportari et caelo intra triginta dies excedere, Olympo intra diem

tertium.’ [6] pedibus in hanc sententiam itum est. nec mora Cyllenius illum collo obtorto trahit ad inferos a caelo

205 unde negant redire quemquam.

12. [1] Dum descendunt per viam sacram, interrogat Mercurius, quid sibi velit ille concursus hominum, num Claudii funus esset. et erat omnium formosissimum et impensa cura, plane ut scires deum efferri: tubicinum, cornicinum, omnis generis aenatorum tanta turba, tantus conventus, ut etiam Claudius audire posset. [2] omnes laeti, hilares: populus R. ambulabat tamquam liber. Agatho et pauci causidici plorabant, sed plane ex animo. iurisconsulti e tenebris procedebant, pallidi, graciles, vix animam habentes, tamquam qui tum maxime reviviscerent. ex his unus, cum vidisset capita conferentes et fortunas suas deplorantes causidicos, accedit et ait: ‘dicebam vobis: non semper Saturnalia erunt.’ [3] Claudius, ut vidit funus suum, intellexit se mortuum esse. ingenti enim $\mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\omega$ χορικῶ νenia cantabatur anapaestis:

215 ‘fundite fletus, edite planctus,

 resonet tristi clamore forum:

 cecidit pulchre cordatus homo,

 quo non alius fuit in toto

 fortior orbe.

220 ille citato vincere cursu

 poterat Celeres, ille rebelles

 fundere Parthos levibusque sequi

 Persida telis, certaue manu

 tendere nervum, qui praecipites

225 vulnere parvo figeret hostes

 pictaque Medi terga fugacis.

 ille Britannos ultra noti

 litora ponti

 et caeruleos scuta Brigantas

230 dare Romuleis colla catenis
iussit et ipsum nova Romanae
iura securis tremere Oceanum.
deflete virum, quo non alius
potuit citius discere causas,
235 una tantum parte audita,
saepe neutra. quis nunc iudex
toto lites audiet anno?
tibi iam cedit sede relicta,
qui dat populo iura silenti,
240 Cretaea tenens oppida centum.
caedite maestis pectora palmis,
o causidici, venale genus,
vosque poetae lugete novi,
vosque in primis qui concusso
245 magna parastis lucra fritillo.’

13. [1] Delectabatur laudibus suis Claudius et cupiebat diutius spectare. inicit illi manum Talthybius deorum [nuntius] et trahit capite obvoluto, ne quis eum possit agnoscere, per campum Martium, et inter Tiberim et viam Tectam descendit ad inferos. [2] antecesserat iam compendiaria Narcissus libertus ad patronum excipiendum, et venienti nitidus, ut erat a balineo,
250 occurrit et ait: ‘quid di ad homines?’ ‘celerius’ inquit Mercurius ‘et venire nos nuntia.’ [3] dicto citius Narcissus evolat: omnia proclivia sunt, facile descenditur. itaque quamvis podagricus esset, momento temporis pervenit ad ianuam Ditis, ubi iacebat Cerberus vel, ut ait Horatius, "belua centiceps". pusillum perturbatur – subalbam canem in deliciis habere adsueverat – ut illum vidit canem nigrum, villosum, sane non quem velis tibi in tenebris occurrere, et magna
255 voce ‘Claudius’ inquit ‘veniet’. [4] cum plausu procedunt cantantes: ‘εὐρήκαμεν, συγχάριωμεν’. hic erat C. Silius consul designatus, Iuncus praetorius, Sex. Traulus, M. Helvius,

Trogus, Cotta, Vettius Valens, Fabius equ<it>es R., quos Narcissus duci iusserat. medius erat in hac cantantium turba Mnester pantomimus, quem Claudius decoris causa minorem fecerat. [5] ad Messalinam – cito rumor percrebuit Claudium venisse – convolant primi omnium liberti
260 Polybius, Myron, Arpocras, Amphaeus, †pherona otus†, quos Claudius omnes, necubi imparatus esset, praemiseraat. deinde praefecti duo Iustus Catonius et Rufrius Pollio. deinde amici Saturninus Lusius et Pedit Pompeius et Lupus et Celer Asinius consulares. novissime fratris filia, sororis filia, generi, soceri, socrus, omnes plane consanguinei. et agmine facto Claudio occurrunt. [6] quos cum vidisset, Claudius exclamat: ‘πάντα φίλων πλήρη. quomodo
265 huc venistis vos?’ tum Pedit Pompeius: ‘quid dicis, homo crudelissime? quaeris quomodo? quis enim nos alius huc misit quam tu, omnium amicorum interfector? in ius eamus: ego tibi hic s[t]ellas ostendam.’

14. [1] Ducit illum ad tribunal Aeaci: is lege Cornelia, quae de sicariis lata est, quaerebat. postulat, nomen eius recipiat; edit subscriptionem: occisos senatores XXXV, equites R.
270 CC<C>XXI, ceteros ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε. [2] advocatum non invenit. tandem procedit P. Petronius, vetus convictor eius, homo Claudiana lingua disertus, et postulat advocacionem. non datur. accusat Pedit Pompeius magnis clamoribus. incipit patronus velle respondere. Aeacus, homo iustissimus, vetat et illum, altera tantum parte audita, condemnat et ait: αἴκε πάθοις τὰ ἔρεξας, δίκη εὐθεῖα γένοιτο. [3] ingens silentium factum est. stupebant omnes novitate rei
275 attoniti, negabant hoc umquam factum. Claudio magis iniquum videbatur quam novum. de genere poenae diu disputatum est, quid illum pati oporteret. erant qui dicerent, Si<syph>um diu laturam fecisse[nt], Tantalum siti periturum nisi illi succurreretur, aliquando Ixionis miseri rotam sufflaminandam. [4] non placuit ulli ex veteribus missionem dari, ne vel Claudius umquam simile speraret. placuit novam poenam constitui debere, excogitandum illi laborem
280 irritum et alicuius cupiditatis spe<cie>m sine effectu. tum Aeacus iubet illum alea ludere pertuso fritillo. et iam coeperat fugientes semper tesseris quaerere et nihil proficere.

15. [1] Nam quotiens missurus erat resonante fritillo,
utraque subducto fugiebat tessera fundo.
cumque recollectos auderet mittere talos,
285 lusuro similis semper semperque petenti,
decepere fidem: refugit digitosque per ipsos
fallax adsiduo dilabatur alea furto.

sic cum iam summi tanguntur culmina montis,

irrita Sisyphio volvuntur pondera collo.

290 [2] apparuit subito C. Caesar et petere illum in servitatem coepit, producere testes, qui illum viderant ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulantes. adiudicatur C. Caesari. Caesar illum Aeaco donat. is Menandro liberto suo tradidit, ut a cognitionibus esset.

6.2. Traducció

1. [1] Allò que va tenir lloc al cel el dia tercer abans de les idus d'octubre d'un any nou, començament d'una època molt pròspera, vull fer-ho passar a la memòria. No es farà cap concessió a l'ofensa ni al favor. Això, d'aquesta manera, és la veritat. Si algú em pregunta d'on ho sé, primer, si no vull, no contestaré. ¿Qui m'obligarà? Jo sé que he esdevingut lliure des que va acabar els seus dies aquell que havia fet cert el proverbi: convé néixer rei o ximplet. Si em ve de gust respondre, diré el que em vingui a la boca. [2] ¿Qui ha exigit mai a un historiador informadors sota jurament? Malgrat tot, si és necessari presentar un testimoni, pregunta a aquell que va veure Drusil·la anant-se'n cap al cel: aquest mateix dirà que va veure Claudi fent el camí "no amb passos iguals". Vulgui no vulgui, li és necessari veure tot el que passa al cel: és l'encarregat de la via Àpia, per la qual saps que tant el diví August com Tiberi Cèsar van anar-se'n cap als déus. [3] Si l'interrogues, t'ho explicarà a tu tot sol: davant de més mai dirà una paraula. Perquè, des que va jurar al senat que ell havia vist Drusil·la pujant al cel i per una notícia tan bona ningú el va creure, va prometre amb paraules solemnes que ell no revelaria el que veiés, fins i tot si hagués vist un home assassinat al mig del fòrum. Les coses que aleshores vaig escoltar d'ell jo les presento certes, clares: així el mantingui sa i feliç.

2. [1] Ja Febus havia endarrerit l'eixida de la llum amb un camí més curt
i creixien les hores de l'obscur Somni;
i ja la Cíntia, victoriosa, eixamplava el seu regne
i el deforme Hivern arrabassava els encisadors encants
de la rica Tardor i, havent forçat Bacus a envellir,
collia poc raïm el tardà veremador.

[2] Crec que s'entendrà millor si dic: el mes era octubre, el dia, el tercer abans de les idus d'octubre. L'hora no te la puc dir exacta: més fàcilment s'avindran entre filòsofs que entre rellotges; tanmateix, era entre la sisena i la setena. [3] "Massa rústic. Tots els poetes, no contents amb descriure les eixides i les postes de sol, tan poc es tranquil·litzen que inquieten també el migdia: ¿tu passaràs per alt una hora tan bona d'aquesta manera?"

295

[4] Ja Febus amb el seu carro havia dividit la meitat de l'orbe
i més a prop de la nit sacsejava les fatigades regnes,
fent davallar per un viarany tortuós la seva llum tombant.

3. [1] Claudi va començar a exhalar el darrer alè i no podia trobar una sortida. Aleshores Mercuri, que sempre s'havia adelitat amb el seu enginy, porta a part una de les tres Parques i

diu: “Per què permets, dona cruelíssima, que es torturi un home miserable? I, després de ser turmentat durant tant de temps, no podrà mai reposar? Fa seixanta-quatre anys des que lluita amb la seva ànima. ¿Per què mires de mal ull a ell i a l’Estat? [2] Permet que els astròlegs diguin alguna vegada la veritat, els quals a ell, des que va esdevenir príncep, l’estan enterrant tots els anys, tots els mesos. I, tanmateix, no és estrany que s’equivoquin i que ningú conegui la seva hora: és que ningú mai l’ha considerat nascut. Fes el que s’ha de fer:

“lliura’l a la mort, deixa que regni el millor en una cort buida.”

[3] Però Cloto diu: “Jo, per Hèrcules, volia afegir-li una miqueta de temps, esperant que dotés amb la ciutadania aquests poquets que queden – ja que havia decidit veure togats tots els grecs, els gals, els hispànics, els britans –. Però, com que sembla escaient deixar alguns estrangers com a llavor i tu manes que així es faci, que es faci.” [4] Aleshores obre una capseta i treu tres fusos: un era d’Augurí, un altre de Baba, el tercer de Claudi. “Aquests tres”, diu, “disposaré que es morin en un mateix any, separats per petits intervals de temps, i a ell no el faré marxar sense seguici. Perquè a ell, que fa poc veia tants milers de persones seguint-lo, tants precedint-lo, tants envoltant-lo, no convé deixar-lo de sobte sol. De moment, s’acontentarà amb aquests companys.”

4. [1] Això va dir i, enrotllant els fils en el lleig fus,
va truncar la durada reial d’una nècia vida.
Però Làquesis, amb la cabellera cenyida, els cabells adornats,
amb llorer de Pièria coronant els rínxols i el front,
del niví velló pren el brillant teixim
que ha d’arranjar amb mà propícia; un cop filat,
ha guanyat un nou color. Es meravellen de la floca les seves germanes:
la llana corrent es transforma en metall preciós,
segles daurats descendeixen del fus formós.
I no hi ha fi per a elles: filen flocs propicis
i es complauen a omplir-se les mans. Són filades agradables.
Per voluntat pròpia s’apressa la feina i, sense esforç,
els seus fils descendeixen del cargolat fus.
Superen els anys de Titonos, superen també els de Nèstor.
Febus és present i ajuda amb el seu cant i es complau en el futur
i, joiós, ara el plectre toca, ara els flocs reparteix.

Les manté atentes al cant i fa oblidar l'esforç.
 I, mentre lloen en demesia la cítara i els versos fraterns,
 més que de costum han teixit les seves mans
 i la seva excel·lent feina ultrapassa els fets humans. "No li lleveu res, Parques",
 diu Febus, "que superi la durada de la vida mortal
 aquell que és semblant a mi en rostre i semblant en bellesa
 i no inferior en cant ni veu. Als fatigats,
 segles pròspers procurarà i el silenci de les lleis trencarà.
 Com Lucífer dispersant els astres fugissers
 o com Hèsper s'alça quan els astres retornen,
 com, tan bon punt l'Aurora rosada, esvaïdes les tenebres,
 donà pas al dia, el Sol lluminós
 esguarda la terra i aviat de la tanca llança el seu carro:
 tal Cèsar és present, tal Neró ja esguardarà Roma.
 Llueix amb suau esplendor el seu rostre radiant
 i amb els cabells escampats, el seu coll formós."

[2] Això Apol·lo. Però, Làquesis, per afavorir també ella al formosíssim jove, va fer-lo a mans plenes i dona a Neró molts anys a compte seu. Pel que fa a Claudi, en canvi, tots demanen

“contents, cridant de joia, fer-lo fora de casa.”

I ell ben bé va treure a borbolls el darrer alè i des d'aleshores va deixar de semblar viure. I, de fet, va expirar mentre escoltava uns comedians, perquè sàpigues que em fan por no sense raó.

[3] Entre els homes es van sentir aquestes darreres paraules de part seva, després d'haver deixat anar un so més fort per aquella part per on parlava més fàcilment: "Ai pobre de mi, m'he cagat, crec" Si ho va fer, no ho sé: el que és cert és que va cagar tot.

5. [1] Allò que va tenir lloc a la terra després, és innecessari relatar-ho. I és que ho sabeu molt bé i no hi ha perill que es perdi allò que un goig comú ha gravat a la memòria: ningú s'oblida de la seva pròpia felicitat. Escolteu allò que va tenir lloc al cel: la veracitat recau sobre el meu testimoni. [2] Hom anuncia a Júpiter que ha vingut algú de bona alçada, ben canós; no sé què amenaça, ja que mou el cap sense parar; arrossega el peu dret. Se li ha preguntat de quina nació és; ha contestat no sé què amb un to agitat i una veu confusa; no s'entén la seva llengua: no és ni grec ni romà ni de cap poble conegut.

[3] Aleshores Júpiter mana a Hèrcules, que havia vagat per tot el món i semblava conèixer tots els pobles, que vagi i descobreixi quina mena d'home és. Aleshores Hèrcules a primera vista va trasbalsar-se molt, com si fos un que encara no ha tingut por de tots els monstres. Quan va veure la faç d'una mena estranya, el pas insòlit, la veu no de cap animal terrestre, sinó, tal com acostumen a tenir-la les bèsties marines, ronca i embrollada, va creure que li havia arribat el seu tretzè treball. Quan el va examinar amb més atenció, li va semblar més o menys un home.

[4] Així doncs, es va apropar i, cosa que va ser facilíssim per a un greguet, li va dir:

“¿Qui ets i de quina gent, quina és la teva ciutat i els teus pares?”

Claudi s'alegra que allà hi hagi homes erudits: té l'esperança que hi haurà algun lloc per les seves *Històries*. Així doncs, volent indicar que ell és un Cèsar, diu també amb un vers homèric:

“Arrossegant-me des d'Ílion, el vent m'ha acostat als cícons.”

Ara bé, era més cert el vers següent, igualment homèric:

“Allà jo he destruït la ciutat i he matat els homes.”

6. [1] I hauria ensarronat Hèrcules, que no és gens astut, si no hagués estat allà la Febre, que havia vingut sola amb ell després d'abandonar el seu santuari: tots els altres déus els havia deixat a Roma. “Aquest”, diu, “explica pures mentides. T'ho dic jo, que he viscut amb ell durant tants anys: va néixer a Lió, estàs veient un conterrani de la vinya de tipus marc. El que t'explico, va néixer vora la setzena pedra mil·liar des de Vienna, un gal genuí. Així, tal com era natural que fes un gal, va sotmetre Roma. Aquest et garanteixo que va néixer a Lió, on Licin va regnar molts anys. Però tu, que has calcigat més llocs que cap mulater d'ofici perpetu, has de saber que hi ha moltes milles entre el Xantos i el Ròdan.” [2] En aquest moment s'encén Claudi i, amb el murmuri més fort possible, s'aïra. Ningú entenia què deia. Ell, però, manava conduir la Febre al suplici amb aquell gest de la seva mà tremolosa, i només per això prou ferma, amb el qual acostumava a ordenar degollar la gent. Havia manat que li tallessin el coll: pensaries que tots eren lliberts seus, fins a tal punt ningú no li parava atenció.

7. [1] Aleshores Hèrcules diu: “Escolta'm! Tu, deixa de fer el ximple! Has arribat aquí, on els ratolins roseguen el ferro. De pressa, a mi, la veritat, no sigui cas que t'espolsi a cops les bajanades!” I per ser més temible, es torna tràgic i diu:

[2] Revela de pressa en quin estatge passes per haver nascut,
no sigui que, mort per aquest garrot, caiguis a terra:

aquesta clava sovint ha occit reis ferotges.
 ¿Què profereixes ara amb la pronúncia incerta de la teva veu?
 ¿Quina pàtria, quina estirp ha criat el teu inestable cap?
 Exposa-ho! Certament, anant cap als llunyans regnes del rei de tres cossos,
 d'on, des de la mar d'Hespèria fins a la ciutat d'Ínac,
 vaig portar l'il·lustre ramat,
 vaig veure un cim que dominava dos rius
 que Febus sempre veu de cara quan surt,
 on l'immens Ròdan flueix amb un corrent vertiginós
 i l'Àrar, dubtant cap a on menarà el seu curs,
 banya silencios les ribes amb calmes onades.
 ¿És aquella terra la nodrissa del teu esperit?"

[3] Això de manera bastant energètica i coratjosa; malgrat tot, no està decidit i tem "el cop del foll". Claudi, quan va veure l'home valent, oblidant-se de futileses, va comprendre que, encara que ningú a Roma havia estat igual a ell, allà ell no tenia la mateixa influència: el gall té el màxim poder només en el seu femer. [4] Així doncs, segons se'l va poder entendre, va semblar que deia això: "Jo esperava que tu, Hèrcules, el més fort dels déus, m'assistiries enmig d'altres i, si algú m'hagués demanat un garant, t'hauria anomenat a tu, que em coneixes molt bé. Perquè, si fas memòria, jo era el qui a Tíbur, davant del teu temple, administrava justícia durant dies sencers en el mes de juliol i el d'agost. [5] Tu saps quantes misèries vaig suportar allà, quan escoltava dia i nit els picaplets. Si haguessis caigut en aquestes, encara que et consideris a tu mateix molt fort, hauries preferit netejar les clavegueres d'Augias: jo he tret de bon tros més fems. Però, com que vull **"

8. [1] "*** no és estrany que hakis fet una escomesa contra la cúria: no hi ha res de tancat per a tu. Tan sols digues-nos quina mena de déu vols que esdevingui aquest. "Un déu epicuri" no pot ser: "ni ell té problemes ni els provoca als altres." ¿Estoic? Com pot ser "rodó", tal com diu Varró, "sense cap, sense prepuci?" Hi ha quelcom de déu estoic en ell, ara ho veig: no té ni cor ni cap. [2] Per Hèrcules, si hagués demanat aquest favor a Saturn, el mes del qual va celebrar durant tot l'any com a príncep de les Saturnals, no ho hauria aconseguit. ¿És que ell serà fet déu per Júpiter, el qual, almenys tant com li va ser possible, va condemnar per incest? De fet, va matar Silà, el seu gendre. Si us plau, per què? Perquè la seva germana, la més encantadora de totes les noies, que tots anomenaven Venus, va preferir anomenar-la Juno. [3] Diu: "Doncs, per quina raó, em pregunto, la seva germana?" Estudia, estúpid! A Atenes és mig permès, a

Alexandria del tot. Com que a Roma, dius, els ratolins llepen moles, ¿aquest ens redreçarà els torts? No sé què fa al seu dormitori i ja “escruta les regions del cel”. Vol esdevenir un déu: ¿és que és poca cosa que tingui un temple a Britànnia, que els bàrbars el venerin i, com a un déu, li preguin “per aconseguir un foll ben propici”?”

9. [1] Finalment, a Júpiter li ve al cap que, mentre quedin particulars dins de la cúria, no és permès expressar ni debatre una opinió. “Jo, senadors”, diu, “us havia permès preguntar; vosaltres heu fet un absolut avalot. Vull que respecteu els principis de la cúria. Aquest, sigui qui sigui, què haurà pensat de nosaltres?” [2] Un cop fet sortir, el pare Janus és el primer a ser demanat l’opinió. Havia estat designat per a les calendes de juliol cònsol de la migdiada, un home que, tant com ho permet el seu camí, sempre veu “endavant i endarrere alhora”. Ell, com que viu al fòrum, va dir amb eloqüència moltes coses que el taquígraf no va poder seguir i per això no les reporto, no sigui que exposi amb altres paraules allò que va ser dit per ell. [3] Va dir moltes coses sobre la grandesa dels déus: no s’ha de donar aquest honor a tothom. “Temps enrere”, va dir, “esdevenir un déu era una cosa important: ara ho has fet el mim *La fava*. Així doncs, per tal que no sembli que expresso la meva opinió contra la persona i no contra la qüestió, proposo que després d’aquest dia no esdevingui un déu cap dels qui “mengen el fruit de la terra” o dels qui nodreix “la fecunda terra”. Qui en contra d’aquest decret del senat sigui fet, dit o representat com a déu, s’acorda que sigui lliurat a les larves i que en el proper espectacle sigui assotat amb vares entre els nous gladiadors.”

[4] El següent a ser demanat l’opinió és Dièspiter, fill de Vica Pota, també cònsol designat, un canvista de baixa estofa. Amb aquest negoci se sustentava: acostumava a vendre dretets de ciutadania. Hèrcules es va apropar a ell amb gràcia i li va tocar l’orella. [5] Així, expressa la seva proposta en aquestes paraules: “Atès que el diví Claudi té lligams de sang amb el diví August i no menys amb la divina Augusta, àvia seva, la qual ell mateix va manar que fos deessa, i atès que excel·leix de lluny tots els mortals en saviesa i que és de profit per a l’Estat que hi hagi algú que juntament amb Ròmul que pugui “devorar naps bullents”, proposo que des d’aquest dia el diví Claudi sigui déu tal com abans d’ell qualsevol ho hagi esdevingut amb tots els drets, i que aquest fet s’afegeixi a les *Metamorfosis* d’Ovidi.” [6] Les opinions eren diverses i Claudi semblava guanyar la votació. I és que Hèrcules, com que veia que el seu ferro era al foc, corria “ara cap aquí, ara cap allà” i deia: “No em mireu de mal ull, es tracta el meu assumpte; després, si tu vols alguna cosa, ho faré al meu torn: una mà renta l’altra.”

10. [1] Aleshores, el diví August en el seu torn va posar-se dret per expressar la seva opinió i amb la màxima eloqüència va dissertar: “Jo, senadors,” va dir, “us prenc com a testimonis que, des que vaig esdevenir déu, no he dit cap paraula: sempre m’ocupo dels meus assumptes; però no puc dissimular més ni contenir un dolor que la vergonya fa més feixuc. [2] ¿Per això vaig procurar pau per mar i per terra? ¿Per això vaig contenir les guerres civils? ¿Per això vaig afermar la ciutat amb lleis, vaig guarnir-la amb monuments, per..? No trobo què puc dir, senadors: totes les paraules són dessota la meva indignació. Així doncs, he de recórrer a aquella sentència de Messala Corví, home eloqüentíssim: “M’avergonyeix el poder.” [3] Aquest, senadors, que a vosaltres us sembla que no pot espantar una mosca, matava persones amb tanta facilitat com s’asseu un gos. Però, ¿què puc dir jo sobre tants i tals homes? No tinc temps per deplorar els desastres públics quan contemplo les desgràcies familiars. Així doncs, aquelles les ometré, aquestes les relataré; i és que, fins i tot si el meu panxell no sap grec, jo en sé: “és més a prop el genoll que el panxell.” [4] Aquest que veieu, amagant-se sota el meu nom durant tants anys, s’ha mostrat agraït matant les dues Júlies, besnetes meves, l’una amb el ferro, l’altre amb la fam, i un rebesnet, Luci Silà: tu veuràs, Júpiter, si en una causa dolenta; certament en una que t’incumbeix, si seràs just. Digue’m, diví Claudi, per què qualsevol d’aquests i d’aquestes que vas matar, vas condemnar-los abans d’haver conegut la causa, abans d’haver-los escoltat? ¿Això on sol passar? Al cel no passa.

11. [1] Vet aquí Júpiter, que regna des de fa tants anys, només va trencar una cama a Vulcà, el qual

“va llançar-lo des del llindar diví, havent-lo agafat del peu”,

i va aïrar-se amb la seva esposa i la va sostenir enlaire: ¿és que la va matar? Tu vas matar Messalina, de la qual jo era besoncle igual que de tu. ¿“No ho sé”, dius? Que els déus et perdin! El fet de no haver-ho sabut és encara més vergonyós que el fet d’haver-la matat. [2] No ha deixat de seguir el difunt Gai Cèsar. Aquell havia matat el seu sogre: aquest també el seu gendre. Gai va prohibir que el fill de Cras fos anomenat Magne: aquest li va tornar el nom, però li va treure el cap. Va matar en una sola família Cras, Magne, Escibònia, [...] nobles tanmateix, i Cras realment tan ximplet que fins i tot podia regnar. ¿Aquest ara voleu fer-lo déu? Mireu el seu cos, nascut amb els déus aïrats. [3] En resum, que digui tres paraules ràpidament i que m’endugui com a esclau. [4] ¿Aquest déu qui el venerarà? ¿Qui creurà en ell? Mentre feu déus de tal mena, ningú creurà que vosaltres sou déus. En essència, senadors, si entre vosaltres m’he comportat honorablement, si no he contestat a ningú de manera massa forta, vengeu les

meves injúries. Jo, d'acord amb la meua opinió, proposo això.” I així va llegir del seu escrit: [5] “En vista que el diví Claudi va matar el seu sogre, Api Silà; els seus dos gendres, Pompeu Magne i Luci Silà; el sogre de la seva filla, Crassus Frugi, un home tan semblant a ell com un ou a un altre ou; Escribònia, la sogra de la seva filla; la seva dona, Messalina; i altres, dels quals no s’ha pogut determinar el nombre, em sembla escaient que es prenguin mesures contra ell de manera severa i que no se li concedeixi una exempció de les coses que s’han de jutjar, que sigui deportat al més aviat possible i que se’n vagi del cel abans de trenta dies, de l’Olimp abans de tres.” [6] Hom s’adherí a peu a aquesta proposta. I, sense perdre temps, el Cil·leni, havent-lo lligat pel coll, l’arrossega cap als inferns des del cel,

“d’on diuen que no torna ningú.”

12. [1] Mentre baixen per la via Sacra, Mercuri pregunta què significa aquella concurrència de gent, si potser era el funeral de Claudi. I era el més esplèndid de tots i de cura costosa per tal que sabessis sens dubte que un déu era enterrat: una turba tan gran, un aplec tan gran de tocadors de trompetes, de corns, d’instruments de coure de tota mena, que fins i tot Claudi podia sentir-los. [2] Tots joiosos, alegres: el poble romà passejava com un poble lliure. Agató i uns pocs picaplets ploraven, però sens dubte de tot cor. Els juriconsults sortien de les tenebres, pàl·lids, esquifits, amb prou feines conservant l’ànima, com si justament llavors revisquessin. Un d’ells, en veure els picaplets acostant els caps i deplorant la seva sort, s’acosta i diu: “Us ho deia: no sempre seran les Saturnals.” [3] Claudi, quan va veure el seu funeral, va comprendre que s’havia mort. I és que una nènia en anapests era cantada per un gran cor immens:

“Vesseeu les llàgrimes, mostreu el vostre plany,
que el fòrum ressoni amb un trist clamor:
ha mort un home ben assenyat,
cap altre hi ha hagut en tot el món
més coratjós que aquest.
Ell amb la seva cursa veloç
podia vèncer els Cèleres;
ell podia dispersar els parts rebels
i perseguir el persa amb lleugeres sagetes,
i amb mà ferma tensor la corda
per perforar amb un petit cop

els apressats enemics i l'esquena virolada del mede que fuig.
 Ell, els britans, més enllà del litoral
 de la mar coneguda,
 i els brigants de blaus escuts, va obligar-los
 a sotmetre els seus colls a les cadenes de Ròmul
 i el mateix Ocèa, a estremir-se
 davant de les noves lleis de la destal romana.
 Ploreu l'home, més ràpid que el qual
 cap altre no ha pogut conèixer les causes,
 havent escoltat només una part o sovint cap.
 ¿Qui escoltarà ara com a jutge
 litigis durant tot l'any?
 Ja et cedeix el pas, abandonant el seu seti,
 el qui imposa les lleis al poble silenciós,
 el qui a Creta regnava cent ciutats.
 Colpiu-vos els pits amb mans afligides,
 oh picaplets, venal llinatge,
 i vosaltres, poetes nous, lamenteu-vos,
 i sobretot vosaltres que, en sacsejar un gobelet,
 heu aplegat grans guanys.

13. [1] Es delectava Claudi amb les seves lloances i desitjava contemplar durant més temps. Li posa la mà a sobre el Taltibi dels déus i l'arrossega pel Camp de Mart amb el cap embolcallat, per tal que ningú el pugui reconèixer, i entre el Tíber i la via Coberta descendeix als inferns. [2] Ja s'havia avançat per una drecera el llibert Narcís per rebre el seu patró i, arribant lluent, perquè venia del bany, corre al seu encontre i diu: "¿Com, uns déus entre els homes?", "De pressa" Mercuri diu, "i anuncia que nosaltres arribem." [3] Més ràpidament que no costa dir-ho, Narcís se'n va volant: tot és costa avall, es baixa fàcilment. Així doncs, encara que era gotós, en un instant arriba a la porta de Dis, on jeia Cèrber o, tal com diu Horaci, "la bèstia de cent caps". S'altera una miqueta – s'havia acostumat a tenir predilecció per una gossa blanquinosa – quan veu aquell gos negre, pelut, que sens dubte no voldries trobar-te a les fosques, i en veu alta diu: "Claudi està a punt d'arribar!" [4] S'avancen amb aplaudiments i cantant: "L'hem retrobat, alegrem-nos!" Aquí hi havia Gai Sili, cònsol designat, Juncus, ex-pretor, Sext Traulus, Marc Helvi, Trogius, Cota, Vetii Valent i Fabi, cavallers romans que Narcís havia manat conduir al suplici. Enmig d'aquesta colla de cantors hi havia el pantomim Mnester,

que Claudi havia fet més petit per una raó d'aparença. [5] Cap a Messalina – es va escampar de pressa el rumor que Claudi havia arribat – acudeixen volant, els primers de tots, els seus llibres Polibi, Miró, Arpòcrates, Amfeu [...], tots els quals Claudi havia enviat per endavant, per tal que enlloc estigués mal equipat. Després els dos prefectes, Just Catoni i Rufri Pol·lió. Després els seus amics Lusi Saturní i Pedó Pompeu i els ex-còsols Lupus i Asini Cèler. Finalment, la filla del seu germà, la filla de la seva germana, els seus gendres, els seus sogres, les seves sogres, evidentment tots parents seus. I, havent format una columna, marxen contra Claudi. [6] En veure'ls, Claudi exclama: “Tot ple d'amics! ¿Com heu arribat aquí vosaltres?” Aleshores Pedó Pompeu: “¿Què dius, home cruelíssim? ¿Preguntes com? ¿Qui, doncs, ens ha enviat aquí sinó tu, assassí de tots els teus amics? Anem als tribunals: jo et mostraré aquí els seients curuls.”

14. [1] El condueix al tribunal d'Èac: aquest portava els casos segons la llei Cornèlia, que s'havia promulgat contra els assassins. Pedó sol·licita que accepti el nom de Claudi; presenta l'acusació: assassinats trenta-cinc senadors, tres-cents vint-i-un cavallers romans i els altres “tants com la sorra i la pols.” [2] Claudi no troba advocat. Al final, s'avança Publi Petroni, un vell company seu, un home eloqüent en la llengua claudiana, i sol·licita un ajornament. No es concedeix. Pedó Pompeu acusa amb grans crits. El defensor comença a voler respondre. Èac, home justíssim, ho prohibeix i, després d'escoltar només l'altra part, condemna Claudi i diu: “Si pateixes les coses que has fet, s'esdevindrà recta justícia.” [3] Va produir-se un extraordinari silenci. Tots restaven estupefactes, atònits per la novetat de l'acció, deien que això no s'havia fet mai. A Claudi li semblava injust més que nou. Sobre el tipus de càstig, es va discutir llargament quin era escaient que patís. Hi havia els qui deien que Sísif havia fet el seu transport durant molt de temps, que Tàntal es moriria de set si no se l'ajudava, que en un moment o altre la roda del pobre Ixíon s'havia de frenar. [4] S'acordà no concedir el llicenciament a cap dels veterans, per tal que ni tan sols Claudi esperés mai quelcom semblant. S'acordà que calia decretar un càstig nou, que s'havia de concebre una feina inútil i l'aparença d'algun desig sense compliment. Aleshores Èac li mana jugar als daus amb un gobelet foradat. I ja havia començat a cercar les tésseres que sempre s'escapaven i a no obtenir res.

15. [1] Car, cada vegada que estava a punt de llançar-les del ressonant gobelet, ambdues tésseres s'escapaven pel fons sostret.

I, quan s'aventurava a llançar les tabes recollides, semblant sempre a qui és a punt de jugar i sempre cercant, defraudaven la seva bona fe: defugen els seus dits i per aquests

l'enganyós dau s'escapoleix amb un incessant frau.

Així, quan ja es toquen els cims de la muntanya més alta,

les inútils càrregues rodolen de l'esquena de Sísif.

[2] De sobte va aparèixer Gai Cèsar i va començar a sol·licitar-lo en servitud, a presentar testimonis que l'havien vist sent apallissat per ell amb fuets, vares, cops de puny. S'adjudica a Gai Cèsar. Cèsar el dona a Èac. Aquest el va lliurar al seu llibert Menandre, per tal que fos el seu secretari en afers judicials.